

Miten huonokuuloisuuteen suuntautuminen näkyy keskustelun korjausjaksoissa?

KATI PAJO

1 Johdanto

Hetkelliset kuulemisen ongelmat ovat arkikeskusteluissa kaikille tuttuja. Niitä voivat aiheuttaa monet seikat, kuten taustamelu, puhuminen samanaikaisesti keskustelukumppanin kanssa tai puhujan hiljainen puheääni. Näissä tilanteissa käytämme esimerkiksi kysymyksiä *mitä, missä, kuka kertoo* saadaksemme kuulla uudestaan, mitä puhuja sanoi. Vuorovaikutuspuheen tutkimusta, joka olisi keskittynyt nimenomaan kuulemisen ongelmien tarkasteluun, ei ole kuitenkaan tehty. Kuulemisen ongelmaa on tarkasteltu korjausjaksojen analyyseissä mutta vain yhtenä monista ongelman syistä (ks. esim. Drew 1997; Haakana 2011; Lilja 2010). Riippumatta siitä, liittyykö ongelma kuulemiseen, ymmärtämiseen vai erimielisyyteen, ongelman käsittely voi alkaa samalla tapaa, esimerkiksi korjausaloitteella *mitä*. Keskusteluanalyytikot ovatkin tarkastelleet asiaa käyttäen käsitteitä *puheen prosessoinnin ongelmat* (Haakana 2011) ja *puheen vastaanoton ongelmat* (Lilja 2012), jotka nostavat ongelmallisuuden yleisemmälle tasolle. Audiologian alan keskusteluntutkimus (esim. Tye-Murray, Mauzé & Schroy 2010) ei puolestaan kyseenalaista sitä, mistä syystä henkilö, jolla on diagnosoitu kuulovika, pyytää korjaamaan puhetta. Näissä tutkimuksissa on itsestään selvää, että ongelma on juuri kuulemisessa.

Tiedämme siis varsin vähän siitä, miten kuulemisen ongelma näkyy keskustelun korjausjaksoissa. Nämä korjausjaksot tarkoittavat tilanteita, joissa vuorovaikutuspuheen eteneminen katkaistaan ongelman käsittelyn ajaksi.¹ Vielä vähemmän on laadullista tutkimusta niistä arkipäivän keskusteluista, joissa osallistujilla on diagnosoitu kuulovika. Tällaisissa keskusteluissa korjausjakson piirteet kertovat enemmänkin osallistujan toiminnanvajeesta kuin hetkellisestä kuulemisen ongelmasta (ks. esim. Lind, Hickson & Erber 2006; Pajo 2012a; Skelt 2006, 2010). Tässä artikkelissa tarkastelen nimenomaan keskusteluita, joissa toinen keskustelun osallistujista on huonokuuloinen.

1. Artikkelini perustuu keskusteluanalyyttiseen (KA) tutkimukseen. KA-tutkimuksen tapaa jäsentää korjausjakson rakenne esittelee Haakana (2011: 36–38; ks. myös esim. Schegloff, Jefferson & Sacks 1977; Sorjonen 1997).

Tarkastelen artikkelissani etenkin sellaisia keskustelukatkelmia, joissa huonokuuloinen puheen vastaanottaja aloittaa korjausjakson esittämällä jonkinlaisen selvennyttä pyytävän vuoron (*mitä, mikä, mitä pitää olla* jne.). Tällaiset vuorot paljastavat huonokuuloisen osallistujan puheen vastaanoton ja prosessoinnin ongelman ilman suoraa viittausta kuulemisen ongelmaan. Näiden sanallisten vuorojen lisäksi tuon esiin, kuinka ongelmallisuus voi ilmetä myös äänettömästi esimerkiksi niin, että huonokuuloinen henkilö käyttää kehoaan ongelman ilmaisemiseen esimerkiksi kurtistamalla kulmakarvojaan ja nojautumalla puhujaa kohti. Nämä teot eivät ilmaise ongelmallisuutta yhtä eksplisiittisesti kuin sanalliset teot, mutta ne voivat silti vaikuttaa keskustelukumppanin toimintaan. Edellisten vastakohtana sanalliset teot voivat rakentua myös niin, että kuulemisen ongelma tulee suoraan esille (*ny mä e kuullu*), mutta tällaiset vuorot ovat aineistossani harvinaisia.

Korjausaloitteen jälkeen korjausjakso jatkuu keskustelukumppanin korjausvuorolla, joka sisältää tulkinnan siitä, mitä ongelmaa korjausvuorossa hoidetaan. Korjausjakso on siis keskustelun päälinjaan syntyvä välisekvenssi (korjausaloite + korjaus), jonka jälkeen keskustelun päälinja voi jatkaa (Haakana 2011). Tämä välisekvenssi voi kuitenkin myös laajentua esimerkiksi korjausta seuraavalla vahvistusvuorolla (Sorjonen 1997). Tutkimuksessani analyysin kohteena ovat korjausaloitteen ja korjausvuoron ajoitus, ”osumaton” korjausaloite ja korjausjakson korostettu päättäminen. Tuen analyysia liittämällä näihin piirteisiin muita toistuvia havaintoja esimerkiksi korjausaloitteen ja korjausvuoron multimodaalisista tuottotavoista (keholliset ja prosodiset piirteet). Vastaavaa kokoavaa analyysia kuulemisen ongelman käsittelystä keskustelussa ei ole tietääkseni aikaisemmin tehty (ks. Pajo 2012a).

Analyysini tavoitteena on lisätä tietoa korjauskäytänteistä vuorovaikutuspuheessa ja erityisesti kasvokkai keskustelussa. Löydösteni perustana on diagnosoitu, huomattava kuulovika. Tutkimuksellani on siis merkitystä sekä keskusteluanalyttisen korjaustutkimuksen että audiologian alan keskusteluntutkimuksen näkökulmasta. Keskusteluanalyttisistä tutkimuksista erityisesti ne tutkimukset, joissa osallistujien välillä on epäsymmetria (esimerkiksi epäsuhta kielellisissä kyvyissä tai taidoissa), ovat tälle tutkimukselle mielenkiintoisia vertailukohtia (ks. Klippi & Ahopalo 2008; Leskelä & Lindholm 2012; Lilja 2010). Vertailemalla epäsymmetrisiä keskusteluaineistoja voimme koota piirteitä, jotka kertovat epäsymmetrian yleisistä vaikutuksista vuorovaikutuspuheeseen. Toisaalta voimme erotella, mikä on tietyille keskusteluille erityistä esimerkiksi yhteisen ymmärtämisen (intersubjektiivisuuden) ylläpitämisessä ja korjaamisessa.

Analyyseissäni on myös konkreettista mikrotason tietoa siitä, miten huonokuuloisuuteen suuntautuminen näkyy keskustelussa. Tämä tieto tukee audioologian alan tutkimuksia, joissa tuodaan esiin se, että kuulovika koetaan ongelmalliseksi sosiaalisissa tilanteissa (Hétu 1996; Scarinci, Worrall & Hickson 2008). Keskustelun tarkastelu mikrotasolta on uutta ja vasta alussa etenkin audiologian alalla (ks. Lind, Hickson & Erber 2006; Skelt 2012), jossa aikaisempi laadullinen tieto on saatu esimerkiksi haastattelujen avulla (ks. Scarinci, Worrall & Hickson 2008). Tutkimukseni tuo myös audiologiseen keskusteluntutkimukseen uutta tietoa kotiympäristössä käydyistä keskusteluista (esim. Skeltin 2006 korjausjaksoja koskeva tieto on pääasiassa institutio-

naalisista keskusteluista). Osoitan myös, että multimodaalinen analyysitapa on tärkeä aineistoissa, joissa osallistajat ovat kasvokkain (ks. Lilja 2012).

Esittelen aluksi tutkimuksen aineiston ja sen jälkeen lyhyesti aikaisempien tutkimusten näkemyksiä kuulemisen ongelmasta keskustelussa niin normaalisti kuulevien keskustelijoiden aineistoista kuin audiologisista aineistoista, joissa keskustelijoilla on diagnosoitu kuulovika. Artikkelin analyysiosassa kohdistan huomion niihin korjausjakson piirteisiin, jotka näyttävät olevan yhteydessä toisen keskustelijan huonokuuloisuuteen. Keskityn siis korjausjakson eri vuoroihin, ja analysoin siksi vain rajatusti korjausaloitetta edeltävää lähikontekstia. Lopuksi pohdin havaintojeni merkitystä ja suhdetta aikaisempaan tutkimukseen.

2 Aineisto ja korjausaloitteet

Aineistoni koostuu huonokuuloisten henkilöiden ja heidän läheisten keskustelukumppaniensa videoiduista kahvipöytäkeskusteluista, joita on yhteensä noin yhdeksän tuntia.² Kuulovian aste huonokuuloisilla osallistujilla on arvioitu audiologisista testien keskivaikeasta erittäin vaikeaan. Huonokuuloisuuden haitta-astetta kuvaa esimerkiksi se, että puhelinkeskusteluja voi käydä vain yksi aineistoni huonokuuloisista (keskivaikea kuulovika) ja toinen rajatusti tuttujien kanssa (vaikea-asteinen kuulovika). Puheen audiovisuaalinen vastaanotto eli kuulon käyttö yhdessä huulioluvun kanssa on siis aineistoni huonokuuloisille tärkeää. Aineistossani on kahdeksan keskusteluparia, viisi huonokuuloista henkilöä ja kahdeksan kumppania (henkilöiden nimet ovat pseudonyymejä). Osallistajat ovat kuvanneet keskustelut itse heille lainaksi antamalla videokameralla.

Aineistossa on yhteensä 164 huonokuuloisten tekemää sanallista korjausaloitetta. Sanalliset korjausaloitteet voidaan jakaa kahteen pääryhmään, avoimiin ja kohdentaviin korjausaloitteisiin. Avoin korjausaloite tarkoittaa aineistossani tyypillisesti *mitä* tai *tä*-vuroja, joissa edellisen vuoron ongelmallinen kohta jää paikantumatta, vaikka ongelma voikin tarkentua nimenomaan kuulemisen ongelmaksi (*ny mä e kuullu*). Kohdentava korjausaloite tarkoittaa puolestaan vuroja, joissa edellisen vuoron ongelmallinen kohta paikantuu. Kohdentamisen keinoja ovat esimerkiksi erilaiset kysymyssanat (*mikä, missä*), toistot (*kengät ihan, Pasille*) ja näiden yhdistelmät (*mikä talo, mitä pitää olla*) sekä ymmärrysehdokkaat (*siis Pekkariset, meidän laskuja vai*). Ymmärrysehdokkaissa ei välttämättä toisteta mitään edellisen puhujan vuorosta vaan osoitetaan päättelyä, joka vaatii vastaanottajalta vahvistamista tai korjaamista. Aineistossani on myös ”osumattomia” korjausaloitteita (14 esiintymää), joista yleisin on *mikä* (yhden henkilön tekemänä, 10 esiintymää). Nämä osumattomat korjausaloitteet eivät vastaa mihinkään yksittäiseen sanaan tai osaan edellisessä vuorossa ja tuovat siksi huonokuuloisuuden selkeästi esiin. Korjausaloite *mikä* saa toistuvasti samanlaisen korjausvuoron kuin korjausaloite *mitä*, ja näissä tapauksissa se on liitetty osaksi avoimia korjausaloitteita. Aineistossa on enemmän kohdentavia korjausaloitteita (96 kpl) kuin

2. Osallistujien kuulo on heikentynyt aikuisiällä, ja he ovat Helsingin yliopistollisen keskussairaalan aikuisten kuulokeskuksen asiakkaita. Tutkimuksella on eettisen toimikunnan lupa.

avoimia korjausaloitteita (68 kpl) (ks. Pajo 2013). Myös huonokuuloisten osallistujien keskustelukumppanit tekevät korjausaloitteita. Esiintymiä on yhteensä 45, mutta näistä vain viisi kuuluu avointen korjausaloitteiden ryhmään (ks. Pajo 2013).

Sanallisten korjausaloitteiden lisäksi aineistossa on ”kehollisia korjausaloitteita” (Lilja 2010: 79) tai korjausaloitteiden kaltaisia tekoja (Pajo & Klippi 2013). Keholliset korjausaloitteet koostuvat erilaisista äänettömien keinojen kokonaisuuksista, joissa kuitenkin toistuvat tietyt piirteet. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi katseen siirtäminen puhujaan, ylävartalon tai pään liike kohti puhujaa ja tyypillisesti kulmakarvojen kurtistaminen. Nämä keholliset keinot ovat toistuvasti mukana myös sanallisissa korjausaloitteissa. Kehollisten keinojen laskeminen oli tässä aineistossa osin ongelmallista muun muassa siitä syystä, että ne eivät toimi ongelman osoittimena yhtä yksiselitteisesti kuin sanalliset korjausaloitteet (Pajo & Klippi 2013).

3 Kuulemisen ongelma keskustelussa

Aikaisemmassa keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa kuulemisen ongelman ilmenemistä on tarkasteltu lähinnä korjausaloite- ja korjausvuoron piirteiden kautta mutta myös analysoimalla korjausaloitetta edeltävää lähikontekstia. Metodina keskustelunanalyysi ohjaakin tarkastelemaan toimintakokonaisuuksia, sekvenssejä, joiden kautta myös yksittäisten vuorojen kuulemisen ongelmasta kertovia piirteitä on saatu esiin. Esimerkiksi käy toimintakokonaisuus, joka sisältää avoimen korjausaloitteen (*mitä, tä, nojautuminen puhujaa kohti jne.*) ja korjausvuoron, jossa puhuja toistaa juuri sanomansa eli ongelmavuoroksi muuttuneen vuoron sisällön. Puheen vastaanottaja siis tuottaa avoimen korjausaloitteen ja ongelmavuoron tuottanut puhuja vastaa siihen toistamalla jotakin edellisestä vuorostaan. Tällaista kokonaisuutta pidetään aikaisemmassa keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa mahdollisena osoituksena vastaanottajan kuulemisen ongelmasta (Couper-Kuhlen 1992; Haakana 2011; Lind, Campbell, Davey, Rodgers, Seipolt & Akins 2010; Robinson 2006; Skelt 2006).

Korjausvuorojen tuottotavoissa on myös havaittu olevan toistuvia piirteitä, jotka ilmentävät sitä, että korjausaloite on tulkittu kuulemisen ongelmaa osoittavaksi. Esimerkiksi toistava korjausvuoro on usein selvästi artikuloitu, prosodista selkeytystä sisältävä vuoro (Curl 2005; Haakana 2011). Erityisesti huonokuuloiselle puhuttaessa korjausvuoro on toisto, joka sisältää monimuotoista prosodista selkeytystä, puherytmin hidastusta, intensiteetin ja sävelkorkeuden nostamista ja painotuksen lisäämistä (Lind ym. 2010). Jos taas kyseessä on esimerkiksi ymmärtämisen ongelma, korjausvuoron sävelkulun piirteet eivät ole niin korostettuja ja vuoro on selittelevä ja pitempi (Drew 1997; Haakana 2011; Seo & Koshik 2010).

Miten korjausvuoron tekijä sitten päätyy tietynlaiseen korjausvuoroon? Kysymys on kiinnostava siksi, että aikaisempi tutkimus on osoittanut, ettei korjausaloitteen tekijä tyypillisesti ilmaise ongelman taustasyytä suoraan (esim. Drew 1997; Lilja 2010; Pajo 2012b; Svennevig 2008). Jos korjausaloitteen tekijä on tuottanut avoimen aloitevuoron (esim. *mitä*), se ei suoraan kerro syytä korjausaloiteteolle (esim. ’en ymmärtänyt’, ’en kuullut’). Tästä huolimatta korjausvuoro tyypillisesti onnistuu. Etenkin toista-

mista korjausvuorona voidaan pitää yleispätevänä keinona eli rutiinina monenlaisissa konteksteissa (ks. esim. Curl 2005; Lilja 2010). Korjausvuorossa näkyvä valinta ilmaisee vuorovaikutuksen osanottajan tulkinnan: korjauksen tekijä tekee korjausaloitteesta tilanteenmukaisen tulkinnan, vaikka hänellä ei olisikaan varmaa tietoa sen esittämisen syystä (ks. Robinson 2013; Schegloff 1997).

Tulkintaa ohjaa esimerkiksi se, miten korjausaloite on tuotettu. Esimerkiksi Haakanan (2011) mukaan avoimien korjausaloitteiden prosodia vaihtelee etenkin loppusävelkulun osalta ja esimerkiksi *mitä* on usein tuotettu nopeasti (ks. myös Pajo 2013). Suomen kielen keskustelupuheen korjausaloitteiden prosodiaa on kuitenkin tutkittu hyvin vähän. Esimerkiksi saksan kielessä *mitä* (*was*) -kysymys voidaan tulkita hämmästyksen ilmaukseksi, kun se on tuotettu selkein prosodisin korostuksin (sävelkorkeuden ja äänenvoimakkuuden selkeä nosto mutta normaali puhenopeus, Selting 1996). Tällainen tuottamistapa siis poikkeaa tunnusmerkittömästä tavasta (*unmarked*), jonka Selting (1996: 237) määrittelee nopeaksi puherytmiksi ja sävelkorkeuden hillityksi nostoksi. Seltingin esimerkissä tämä tunnusmerkitön puheen tuottamistapa viittaa kuulemisen ongelmaan.

Sanallisen korjausaloitteen kehollinen tuottotapa voi myös heijastella kuulemisen ongelmaa (Enfield ym.³ 2013; Skelt 2006). Tämä tarkoittaa, että korjausaloite tuotetaan nojautuen puhujaa kohti ikään kuin parantaen kuuluvuutta. Kuitenkin vastaava teko voi liittyä yleisempään ongelmallisuuteen tai kielellisiin ymmärtämisen ongelmiin (Lilja 2010; Seo & Koshik 2010). Jo yksinään nojautuminen puhujaa kohti voi saada tämän tuottamaan korjauksen etenkin sellaisissa keskusteluissa, joissa keskusteluun osallistujilla on erilaiset kompetenssit tai toiminnan mahdollisuudet (Lilja 2010; Skelt 2006; Seo & Koshik 2010).

Lisäksi se, miten korjausaloite ajoittuu suhteessa ongelmavuoroon, heijastelee ongelman syytä. Vaikutelma kuulemisen ongelmasta syntyy, kun korjausaloite tuotetaan välittömästi ongelmallisen vuoron jälkeen (Haakana 2011) tai jopa keskeyttäen puhujan vuoro (Lind ym. 2006). Jos korjausaloitetta puolestaan edeltää pitkä tauko, ongelma tulkitaan helpommin ymmärryksen ongelmaksi (Svennevig 2008; Haakana 2011).

Korjausaloitetta edeltävät usein tietynlaiset lähikontekstin piirteet, kuten päällekkäin puhuminen, joka voi aiheuttaa nimenomaan avoimen korjausaloitteen (*mitä, tä*) käytön, ja tällöin on loogista tulkita tilanne kuulemisen ongelmaksi. Jos taas taustalla on puhujien välinen erilinjaisuus (esim. keskustelun suunta muuttuu yllätyksellisesti) tai erimielisyys, voi avoin korjausaloite saada tulkinnan tarpeesta selittää asiaa. Tällöin korjausvuoroa ei kuitenkaan muotoilla toistoksi (Drew 1997). Myös episteemiset seikat eli se, onko keskusteluun liittyvä tieto jaettava vai enemmän toisen osallistujan tietoa, vaikuttaa korjausaloitteiden tulkintaan (Robinson 2013). Lähikontekstiin eli juuri meneillään olevaan paikalliseen tilanteeseen keskustelussa saattaa myös kasaantua eri ongelmia, jolloin korjausaloitteen taustan selvittäminen on hyvin vaikeaa, ellei mahdollontia (Drew 1997; Haakana 2011; Lilja 2010; Pajo 2012b). Olennaista on kuitenkin se,

3. Ym. = Dingemans, Baranova, Blythe, Brown, Dirksmeyer, Drew, Floyd, Gipper, Gísladóttir, Hoymann, Kendrick, Levinson, Magyari, Manrique, Rossi, San Roque & Torreira.

miten osanottajat käsittelevät ongelmaa: millaisen korjauksen ongelmavuoron esittäjä tekee ja miten korjausaloitteen esittäjä vastaanottaa korjauksen (hyväksyykö sen riittävänä vai pyytääkö lisäkorjausta)?

Kun keskustelu tapahtuu kasvokkain, on katseen suuntaamisella erityismerkitys lähikontekstien ja erilaisten sekvenssien etenemisessä ja päättämisessä (Rossano 2012). Erityisesti keskustelussa huonokuuloisen kanssa katseen suunnalla on tärkeä merkitys. Merkitys vain kasvaa sen mukaan, mitä huomattavampi kuulovian aste on (Skelt 2006). Lähikonteksti, jossa katseyhteys puuttuu, on altis huonokuuloisen puheen havaitsemisen ongelmille (Skelt 2006, 2010). Tällöin huonokuuloisen tekemä korjausaloite tulkitaan erityisen herkästi kuulemisen ongelmaksi (Skelt 2006; Pajo 2012b).

Korjausaloitteiden tulkintaan vaikuttavat myös sellaiset kontekstuaaliset seikat, jotka eivät liity keskustelun lähikontekstiin. Korjausaloite tulkitaan usein osoitukseksi ymmärtämisen ongelmista, kun korjausaloitteen tekijä on kakkoskielinen (Kurahila 2003; Lilja 2010; Seo & Koshik 2010), tai kuulemisen ongelmaksi, kun korjausaloitteen tekijä on huonokuuloisen (Pajo 2012b, Pajo & Klippi 2013; Skelt 2006). Keskustelun osallistujien jaettu tieto kielitaidon puutteesta tai toiminnanvajeesta voi siis osaltaan vaikuttaa niihin tulkintoihin, joita korjausaloitteen vastaanottaja tekee.⁴ Esimerkiksi Skeltin (2006) huonokuuloisuutta käsittelevä tutkimus osoittaa, kuinka kehollinen korjausaloite saa aikaan prosodisesti selkeytetyn toistokorjauksen, ja Seon ja Koshikin (2010) kakkoskielisessä aineistossa vastaavaan keholliseen tekoon vastataan selittämällä joitakin keskeisiä sanoja.

Taustaongelma eli korjausaloitteen syy voidaan joissain tapauksissa osoittaa tarkemmin, jos korjausjakso pitkittyy toisella korjausaloitteella. Svennevigin (2008) mukaan avoin korjausaloite on usein pitkittyneissä korjausjaksoissa ensimmäisenä korjausaloitteena. Hänen mukaansa se viittaa siihen, että korjausjakso aloitetaan ikään kuin helpoimmalla tavalla, vain kuulemisen ongelmana, jonka korjaaminenkin on helppoa toiston avulla. Puheen vastaanottajan varsinainen syy aloittaa korjausjakso voi Svennevigin (mas. 339–340) mukaan kuitenkin olla esimerkiksi ymmärtämisen ongelma, joka selviää korjausjakson edetessä. Osoitan tässä tutkimuksessa, että useamman korjausaloitteen korjausjakso voi alusta loppuun käsitellä kuulemisen ongelmaa. Lisäksi aineistoni huonokuuloisille kuulemisen ongelman esiin tuominen ei välttämättä ole helppoa, koska he joutuvat toistuvasti keskeyttämään keskustelun etenemisen.

Tässä tutkimuksessa löydösteni perustana on diagnosoitu, huomattava kuulovika, eikä vastaavaa kuulemisen ongelmiin suuntautuvaa toimintaa todennäköisesti ole muunlaisissa keskusteluaineistoissa. Aineistoni huonokuuloiset käyttävät esimerkiksi enemmän korjausaloitteita ja etenkin enemmän avoimia korjausaloitteita kuin heidän keskustelukumppaninsa (Pajo 2013). Tulosta voi verrata Liljan (2010: 95) tutkimukseen korjausaloitteiden käytöstä, kun keskustelijoina ovat äidinkielliset ja kakkoskielliset keskustelijat. Liljan (mt.) aineistossa korjausaloitteiden yleiskäyttömäärissä tai avointen korjausaloitteiden käyttömäärissä ei ollut suuria eroja osallistujien välillä. Silti tietty korjausaloitetyyppi, toistot, oli tyypillinen nimenomaan kakkoskielisille osallistujille.

4. Myös keskustelutilanne vaikuttaa keskustelijoiden suhteisiin, käytökseen ja korjausjaksoihin esimerkiksi institutionaalisissa keskusteluissa (Kurahila 2003).

4 Huonokuuloisuus keskustelun korjausjaksoissa

Aineistossani esiintyy toistuvasti tiettyjä vuorovaikutuspuheen piirteitä, joita esitellen seuraavissa alaluvuissa keskustelukatkelmien avulla. Kokoan nämä piirteet lopuksi yhteen. Tarkastelen samalla sitä epäsymmetriaa, jonka toisen keskustelijan huonokuuloisuus keskusteluun aiheuttaa. Nämä tulokset voivat osaltaan auttaa ymmärtämään esimerkiksi, miksi huonokuuloisuus koetaan ongelmalliseksi sosiaalisissa tilanteissa (ks. esim. lisääntynyt tarve keskittyä ja monitoroida keskustelua, Scarinci ym. 2008; kiusalliset tilanteet, häpeän tunne, Héту 1996).

4.1 Korjausaloitteen ja korjausvuoron ajoitus

Tarkastelen ensin korjausaloitteen ja korjausvuoron ajoitusta. Aineistossani korjausaloite voidaan sijoittaa puhujan puheenvuoron päälle, keskeyttävästi. Katson, että tällainen korjausaloitteen ajoitus liittyy keskeisesti huonokuuloisuuteen. Huonokuuloinen puheen vastaanottaja ei siis välttämättä odota puhujan vuoron tai sen osan päättymistä (vrt. Haakana 2011), vaan voi sijoittaa korjausaloitteen puhujan puheenvuoron päälle (ks. Lind ym. 2006; Lind 2009; Pajo 2013). Tätä keskeyttävän ajoituksen keinoa käyttivät aineistossani ainoastaan huonokuuloiset.⁵ Etenkin keholliset ongelmanilmaukset tuotettiin meillä olevan vuoron kanssa yhtäaikaaisesti (vrt. Seo & Koshik 2010).

Myös kuulemisen ongelmaa hoitava korjausvuoro voi sijoittua hyvin tiivistä korjausaloitteen perään. Tämän voi nähdä keskustelukumppaneiden monitorointina ja reaktioherkkyytenä (Skelt 2006), mutta myös kognitiivisena helppoutena, koska korjaus on tyypillisesti edellisen vuoron toisto. Mahdollisesta kielellisestä helppoudesta huolimatta korjaamiseen liittyy kuitenkin monimuotoista selkeyttämistä. Tämä näkyy esimerkeistä 1 ja 2, joita tarkastelen niin sanallisten kuin kehollisten tekojen ajoituksen näkökulmasta. Tuen analyysia kuulemisen ongelmasta liittämällä ajoituksen piirteisiin havaintoja esimerkiksi siitä, miten korjausaloite ja korjausvuoro on kehollisesti ja prosodisesti tuotettu.

Esimerkissä 1 Matti (huonokuuloinen) ja Maija (vaimo) aloittavat juuri tilanteen videointia. Katsekontakti puuttuu ensimmäisen rivin alusta, kun Matti istuu pöydän ääreen. Tämän jälkeen pari pitää katsekontaktia yllä koko keskusteluajaksi (katse merkitty vain ensimmäiselle riville). Esittelen käyttämäni keskusteluanalyysitset litterointimerkit liitteessä 1.

(1) Vähä pienemmälle

585 00:06

```
MAIJAN KATSE : , , , ...[x _____  
01 Maija: Oli- <olitko ajatellu mennä tors-> >eiks torstaina o  
MATIN KATSE : , , , ... _____  
MATTI : ISTUUTUU
```

5. Tällainen välitön ajoituskeino ei ollut aineistossani tyypillisin paikka korjausaloitteelle, vaan se oli yksi vaihtoehtoista (ks. Pajo 2013). Tyypillisin tapa on jättää tauko ongelma vuoron ja korjausaloitteen väliin (Schegloff ym. 1977; Schegloff 2000).

02 ensim[mäine päivä<;

MATTI: NOSTAA KULMAKARVOJA JA NOJAUTUU MAIJAA KOHTI
→ Matti: [>°(M'tä+'ttä)°<?]=

MAIJA: ▼NYÖKKÄYS ▼NOSTAA KULMAKARVOJA
04 Maija: =<Torstainahan on ensimmäinen päivä>?

MATTI: NOSTAA KÄTENSÄ TOISELLE KUULOKOJEELLE
05 Matti: Joo mut mä paan vähä pienemmälle.

MAIJA: LIIKUTTAA PÄÄTÄ, NOSTAA KULMIA
06 Maija: Aijaa?

07 (1.2)

MATTI: OTTAA KÄDEN POIS KUULOKOJEELTA
08 Matti: Kaks pykälää;

09 (1.7)

MAIJA: ▼KÄSIELE
10 Maija: Kuuluuks se sitte nii kovaa tää;

11 Matti: Se on nyt paljon mukavampi nyt näin;

12 Maija: Niin et ku torstainahan on ensimmäinen päivä,

13 Matti: Nii-i,

Rivillä kolme Matti ei odota Maijan vuoron loppumista, vaan tekee nopean *mitä että* -tyyppisen korjausaloitteen (ääni on hyvin hiljainen, ja siksi litteraatti jää epätarkaksi). Kuulemisen ongelmiin liittyvät korjausaloitteet ovat tämän esimerkin tavoin tyypillisesti lyhyitä vuoroja, joita lyhennetään entisestään tuottamalla ne nopeasti artikuloituna. Ne heijastavat pikaista tarkistusta siitä, mitä juuri edellä oli sanottu. Kun pikaisuuteen ja avoimen korjausaloitetyypin käyttöön yhdistetään puhujan keskeytys, se korostaa ilmeistä kuulemattomuutta. Aineistossani keskeytykset on pääsääntöisesti tehty juuri avoimilla korjausaloitteilla, mutta huonokuuloiset voivat käyttää ajoituskeinoja monentyyppisten korjausaloitteiden kanssa (ks. Lind ym. 2006). Ajoitus keskeyttää Maijan, koska hänen vuoronsa ei ole syntaktisesti, prosodisesti eikä pragmaattisesti valmis.

Rivillä neljä Maija vastaa korjausaloitteeseen tuottamalla korjauksen välittömänä jatkona *Matin* korjausaloitteeseen. Ajoitus on siis tärkeä piirre myös korjausvuoroissa. Korjaus tehdään tyypillisesti ilman huomattavaa taukoa. Tämän esimerkin korjausvuorossa se rakenneyksikkö, jonka Matti keskeytti, toistuu.⁶ Tämä on tyypillistä aineiston muissakin avoimilla korjausaloitteilla tehdyissä keskeytyksissä. Korjausta ei tehdä koko vuoron osalta, vaan toistaen ja muotoillen tekeillä ollutta rakenneyksikköä (ks. Lind ym. 2006). Toistava vuoro voidaan nähdä kognitiivisesti helppona tuottaa, koska siihen ei tarvita pohdintaa vuoron uudesta sisällöstä. Vuoron nopea ajoitus saattaa liittyä tähän helpouteen.

Maijan korjausvuoron multimodaaliset piirteet ilmaisevat selvästi, että hän käsittelee korjausaloitetta kuulemisen ongelmasta johtuvana. Hän hidastaa puherytmiä, pai-

6. Vuoron muotoilu kuitenkin muuttuu hieman (interrogatiivista deklaratiiiviksi).

nottaa keskeisiä sanoja ja käyttää kehollisia keinoja, nyökkää päätään ja nostaa kulmakarvojaan. Nämä piirteet ovat korostettua audiovisuaalista selkeytystä. Tämä lisää vaikutelmaa siitä, ettei Maija pelkästään korjaa kuulemisen ongelmaa vaan kohdistaa vuoronsa huonokuuloiselle puheen vastaanottajalle.

Korjauksen jälkeen, rivillä viisi, Matti vahvistaa saaneensa selvää (*joo*) ja esittää kuulokojeen volyymin syyksi (liiallinen voimakkuus voi olla syy sille, miksi Matin korjausaloite on hyvin hiljainen). Tämä on yksi esimerkki siitä, ettei kuulemisen ongelman suora esittäminen korjausaloitteessa ole aineistossani tyypillistä mutta korjausaloitteen syy voi vahvistua korjausjakson jälkeen, kun ongelma on saatu ratkaistua (ks. myös Haakana 2011: 54).⁷

Seuraavassa esimerkissä on kaksi erilaista, ongelmallisen kohdan avoimeksi jättävää sanallista korjausaloitetta, jotka ajoittuvat hyvin tiukasti ongelmavuoron yhteyteen. Ne nostavat selkeästi esiin sen, että korjausaloitteen ajoittuminen välittömästi ongelmallisen kohdan yhteyteen on merkki kuulemattomuudesta. Lisäksi Kerttu (huonokuuloinen) osoittaa ongelmallisuutta kehollisin keinoin ensimmäisen korjausvuoron aikana. Puheenaiheena ovat pensasmustikkalajikkeet (*bluu*, r. 1). Kerttu on istuttanut niitä pihalleen, muttei muista tarkalleen erään lajikkeen nimeä. Kertulla ja Sirkalla (ystävä) on katseyhteys koko keskusteluotteen ajan.

(2) Saksalainen

241 22:50

01 Kerttu: Joku bluu se oli se kolmas;

02 Sirkka: Aha.

03 Kerttu: Laatu e[t-

04 Sirkka: [Oisko se saksalainen se y[ks;

KERTTU: NOJAUTUU SIRKKA KOHTI

→ Kerttu: [>Mitä<?

06 Sirkka: Oisko se Saksalainen se yks

→ KERTTU: ▲KURTISTAA KULMAKARVOJA JA PYSYY NOJAUTUNEENA SIRKKA KOHTI

07 ku Saksastahan °niitä tul[ee aika (-)°

KERTTU: NOJAUTUU LISÄÄ SIRKKA KOHTI

→ Kerttu: [>Ny mä e kuullu<,

09 (0.2)

SIRKKA: NOJAUTUU YLÄVARTALOLLAAN KERTTUA KOHTI

10 Sirkka: PENSasmustikkaa tulee Saksastaki aika paljo?

11 (0.2)

KERTTU: PALAA NOJAAMAAN TUOLIN SELKÄNOJAAN JA NYÖKKÄÄ

12 Kerttu: JOO.

SIRKKA: SUORISTAA YLÄVARTALON

7. Huonokuuloinen voi korjausaloitteessaan myös kommentoida puhujan puhetyyliä tavalla, joka viittaa vaikeuksiin saada selvää (*don't mumble what, see you keep dropping I'm losing you*, Lind ym. 2006: 38, 44).

SIRKKA: NYÖKKÄÄ
 13 Sirkka: SUOmee?
 KERTTU: NYÖKKÄÄ
 14 Kerttu: JOO.=
 15 Sirkka: =Et oisko se SAksalainen se yks laatu?
 16 (0.2)
 17 Kerttu: Kun mä luulen et nää oli iha suomalaisii
 18 jalosteita;

Kertun ensimmäinen korjausaloite *mitä* rivillä viisi on nopeasti artikuloitu, sanan jälkimmäinen tavu painottuu ja vuoro päättyy nousevaan intonaatioon. Kerttu tuottaa vuoron nojautumalla Sirkkaa kohti. Näiden piirteiden lisäksi vuoro sijoittuu (r. 4) Sirkkan vuoron lopun päälle. Nämä piirteet eivät ilmene aineistossani ainoastaan silloin, kun huonokuuloiselta odotetaan vastausta kysymykseen. Huonokuuloisten korjausaloitteet kohdistuvat kuitenkin usein esimerkiksi sellaisiin vuoroihin, jotka aloittavat uuden aiheen (Pajo 2012b). Edellisessä esimerkissä 1 keskustelu oli vasta alkamassa ja koko keskustelun aihepiiri vasta rakentumassa. Esimerkissä 2 Sirkkan vuoro on puolestaan yllättävä, vaikka hänen esittämänsä kysymys liittyykin meneillään olevaan aihepiiriin. Näihin tilanteisiin ja etenkin kysymykseen reagoiminen korjausaloitteella voidaan tulkita niin, että huonokuuloisella on jonkinlainen kuulohavainto tai puhujan kehollisiin piirteisiin perustuva tulkinta edellisestä vuorosta. On kuitenkin huomattava, että korjausaloitteen tuottaminen aiheen vaihtuessa tai yllättävän vuoron jälkeen on yleistä (Drew 1997) eikä siis ainoastaan huonokuuloisuuteen liittyvä ilmiö. Näissä konteksteissa avoimien korjausaloitteiden käyttö on tyypillistä (ks. myös Haakana 2011; Lilja 2010).

Voimme tarkastella rivin neljä ongelmavuoroa myös yksittäisen sanan havaitsemisen ongelmana. Ongelmallinen kohta keskusteluun muodostuu, kun Sirkka arvelee yhtä Kertun pensasmustikkalajia saksalaiseksi (r. 4). Sana *saksalainen* ei ole ollut keskustelussa aiemmin mukana. Tämä sana on yksi esimerkki siitä, miten paikallinen kuulemisen ongelma voi olla (vrt. ymmärtämisen ongelma kakkoskielisten keskusteluissa, Lilja 2012). Kertulle *saksalainen*-sana on audiovisuaalisesti vaikea havaita esimerkiksi siitä syystä, että *s*-frikatiivin ja *k*-klusiilin äänienergia on korkeataajuisia ja siksi niiden tunnistaminen ja erottelu on tyypillisesti ongelmallista vaikeasti huonokuuloisille (Flynn, Dowell & Clark 1998). Sanan havaitseminen huuliolta on myös hyvin haasteellista, koska sanan alussa ainoastaan *a*-vokaali ja tavurytmiikka ovat näönvaraisesti havaittavissa.

Ensimmäisen korjausaloitteen jälkeen Sirkkan toiminta vahvistaa tulkinnan kuulemisen ongelmasta (r. 6). Hän toistaa sanatarkasti edellisen vuoronsa. Vuoron ajoitus ei ole yhtä saumaton kuin esimerkissä 1 mutta silti suora jatko korjausaloitteelle. Toisesta huolimatta vuoron prosodinen tuottotapa on erilainen kuin ongelmavuorossa. Korjauksessaan Sirkka korostaa prosodisesti sanaa *saksalainen*. Toiston lisäksi Sirkka jatkaa perustelulla, miksi pensasmustikka voisi olla saksalainen (r. 7). Hän siis laajentaa kontekstia ja tukee rivillä neljä esittämänsä arvelua. Tämän laajennuksen syynä voi olla se, että Sirkka monitoroi Kerttua ja on havainnut Kertun kurtistavan kulma-

karvojaan sanan *saksalainen* kohdalla ja pysyvän nojautuneena häntä kohti (ks. myös Skelt 2006). Toisin sanoen Kerttu ei heti vahvista saaneensa selvää (sanallisesti esim. *nii* tai kehollisesti esim. suoristamalla ryhtinsä) vaan päinvastoin lisää ongelmallisuuden vaikutelmaa kehollisin keinoin.

Koska puheesta selvää saamisen vaikeus on jo selvästi keskustelussa esillä, Kertun seuraava nopeasti artikuloitu keskeytys *ny mä e kuullu* rivillä kahdeksan ei liene yllätys Sirkalle. Tämän voi nähdä lieventävän ajoituksen keskeyttävää vaikutelmaa ja sen myötä kielteisyyttä sitä kohtaan. Kuten edellä mainitsin, tällainen kuulemisen ongelman suora esittäminen korjausaloitteessa ei ole aineistossani tyypillistä. Vastaavia vuoroja on koko aineistossa kolme, ja niistä kaksi on toisena korjausaloitteena.

Riviltä 10 alkava Sirkkan korjaus kertoo hänen valmiudestaan lisätä selkeytystä hyvin monimuotoisesti (ks. myös Pajo 2012a). Sirkkan korjausta edeltää siinä pieni tauko (r. 9). Muualla aineistossa korjausvuoron alussa voi kuulua esimerkiksi sisäänhengitys, joka osaltaan kertoo, kuinka paljon vuoron fyysiseen tuottamiseen valmistaudutaan. Tässä esimerkissä Sirkka valmistautuu nojaamalla kohti Kerttua. Se on merkki Sirkkan suuntautumisesta kuulemisen ongelmiin, kuten myös se, että vuoron prosodia sisältää keskeisten sanojen yhä voimistettua painotuksen. Tässä korjauksessa Sirkka myös selventää semanttisesti keskustelukontekstia palauttamalla viittauksen kohteen, *pensasmustikat*, keskusteluun ja sijoittamalla sanan vuoronsa alkuun. Tämänäyttymiset muutokset, joissa sanajärjestystä ja sanoja vaihdetaan, voivat olla erityisen tärkeitä huonokuuloiselle (Caissie & Gibson 1997). Sanojen vaihtaminen ei tässä tapauksessa todennäköisestikään perustu Sirkkan tietoon audiovisuaalisesta selkeyttämisestä, mutta *pensasmustikat*-sanan *p-* ja *m-*bilabiaaliäänteet sekä lavean (*e, pe-*) ja pyöreän (*u, mu-*) vokaalin vaihdot yhdyssanan alkutavuuissa tukevat huuliolukua erinomaisesti sen lisäksi, että tutun aihepiirin kierrättäminen tukee Kertun päättelyä.

Kertun kyky jatkaa keskustelun päälinjaa alkaa selvitä rivillä 11, kun hän tuottaa voimakkaasti *joo*-minimipalautteen. *joo*-partikkelin voidaan tässä yhteydessä tulkita tarkoittavan sitä, että Kerttu ei ole pelkästään saanut selvää Sirkkan vuorosta, vaan ymmärtää ja tietää myös asian (että pensasmustikkalajikkeita on myös Saksassa) (Sorjonen 2001). Vahvistukseen liittyy myös kehollisia piirteitä, kun Kerttu vapauttaa ongelmasentonsa nyökäten ja nojautumalla takaisin tuolin selkänojaan. Peilikuvamaisesti myös Sirkka suoristaa hieman ryhtiään.

Sirkkan suuntautuminen Kertun kuulemisen tai havaitsemisen ongelmaan näkyy kuitenkin vielä Sirkkan seuraavissa vuoroissa. Hän paloittelee ne osiin (myös rivi kymmenen on yksi osa). Sirkka tuottaa ensin lyhyen täsmennyksen *suomeen* (r. 13) ja saa siihen Kertulta hyvin samanlaisen *joo*-partikkelipalautteen kuin rivillä 12. Tämän jälkeen Sirkka kierrättää rivin neljä alkuperäisen ongelmavuoron, ja tällä kertaa Kerttu saa siitä selvää.

Olen edellisissä esimerkeissä 1 ja 2 tarkastellut sitä, miten huonokuuloinen puheen vastaanottaja käyttää nopean ajoituksen resurssia aloittaessaan korjausjakson. Olen lisäksi tarkastellut korjausvuoron ajoitusta. Esimerkit nostivat esiin myös aineistossa toistuvat keholliset ja prosodiset resurssit korjausaloitteen ja korjausvuoron aikana. Näissä esimerkeissä kuulemisen ongelma on erityisen selkeä. Esimerkissä 1 keskustelutilanteen aloittaminen aiheuttaa huonokuuloiselle tarpeen säätää kuulo-

kojetta keskustelutilanteen vaatimalle tasolle, ja esimerkiksi 2 korjausjakso pitkittyi, jolloin korjausaloitteen syy voidaan osoittaa tarkasti kuulemisen ongelmista johtuvaksi, etenkin kun toinen korjausaloite suoraan nimeää kuulemisen ongelman. Vaikka molemmat esimerkit sisältävätkin paljon huonokuuloisuuteen suuntautumisesta kertovia piirteitä, haluan nostaa ajoituksen esiin erityisenä resurssina. Tämä siksi, että etenkin korjausaloitteen (myös kehollisten ongelmanilmausten) samanaikainen ajoitus puhujan puheenvuoron kanssa ei ole ollut esillä muualla kuin audiologisissa aineistoissa (ks. Lind ym. 2006). Piirre voi myös liittyä siihen, että keskustelijat tuntevat toisensa hyvin (ks. myös Lind 2009; Pajo 2013). Keskustelijoiden välinen tuttuus voi olla korjausaloitteiden ja korjausvuorojen taustalla myös seuraavassa alaluvussa, jossa käsittelemme muun muassa väärinkuulemista.

4.2 Osumattomat korjausaloitteet

Tässä luvussa nostan huomion kohteeksi sellaiset korjausaloitteet, joiden sisältö ei vastaa mitään edellisessä vuorossa sanottua. Korjausaloite siis paikantaa ongelman asiaan, josta edellisessä vuorossa ei ole ollut puhetta. Tällaiset ”osumattomat” korjausaloitteet paljastavat huonokuuloisuuden hyvin selvästi, ja siksi niiden esiintymiseen voi liittyä korostunut häpeän kokemus (ks. Héту 1996). Kyseessä voi siis olla väärinkuuleminen, mutta toinen mahdollisuus on se, että arjen toistuvissa vuorovaikutustilanteissa kehittyi keinoja ilmaista edes jonkinlaista ongelman paikantamista avoimien korjausaloitteiden käytön sijaan. Joka tapauksessa osumaton korjausaloite tekee keskustelijasta poikkeavan, koska lähietäisyydellä ja rauhallisessa tilassa käyty, vuorotteleva keskustelu on normaalisti kuulevan henkilön havaintokyvylle ongelmattonta. Poikkeamasta huolimatta tai juuri siitä syystä, että huonokuuloisuus on selkeästi esillä, korjausjaksossa ei aloiteta kuulemattomuudesta puhumista, kuten esimerkki 3 osoittaa.

Ongelmallinen kohta seuraavassa esimerkissä on tarkka kohde, paikannimi. Matti (huonokuuloinen) ja Maija (vaimo) ovat puhumassa ystäväpariskuntansa matkasta ja Maijan vuoro sisältää paikan nimen (*Lehtokelo*⁸). Maijan vuoron voi tulkita siten, että se hakee Matilta jonkinlaista vastausta.

(3) Lehtokelo

574 04:43

MAIJA:

▼NIELAISEE

01 Maija: Joo ne oli tosiaan (1.5) kiertäneet sieltä j#a;

MAIJA:

▼ KURTISTAA KULMAKARVOJA ▼

02 (0.6) se kehus=>mä en muista sitä< .hh mä muistan

MAIJA:

NOSTAA KULMAKARVOJA

MAIJAN KATSE:

...[x_____]

03 kyl et me oltiin siel Lehtokelolla, (1.1)

8. Paikan nimi on pseudonyymi, mutta audiovisuaaliselta asultaan oikean paikannimen kaltainen.

MAIJA: ▼PUDISTAA PÄÄTÄÄN
04 käyte+käyty mutta mä en muista yhtään minkälainen
05 paikka se oli.
06 (0.5)

MATTI: KURTISTAA KULMAKARVOJA, LIIKUTTA PÄÄTÄÄN MAIJAA KOHTI
→ Matti: >Mikä, talo.<

MAIJA: NOSTAA LEUKAA
08 Maija: <LEHTO KELO> (.) se [(-)
09 Matti: [>LEHTOKELO<;
10 Maija: Nii;

Rivillä seitsemän Matti tekee korjausaloitteen *mikä talo*, joka selkeästi osoittaa Matin kuulleen väärin. Toisaalta korjausaloite myös paikantaa ongelman ja siten ohjaa ongelman käsittelyä (vrt. avoimet korjausaloitteet). Maija reagoi siirtymällä suoraan korjaukseen (r. 8). Huomattavaa on, ettei Maija esimerkiksi selitä Matille, ettei kyseessä ole talo vaan paikka. Mitään selitystä ei tarvita, koska tässä tilanteessa (paikka on yhteistä tietoa, r. 3) on taloudellisinta se, että Matti vain saa selvää siitä, mitä Maija sanoi. Tämä näkyy Maijan korjauksen tuottotavassa.

Maija tuottaa korjauksen, keskeisen sanan toiston, audiovisuaalisesti hyvin selkeästi. Hän voimistaa hieman ääntään, hidastaa sanoja niin, että yhdyssanan osat ääntyvät erillisinä, ja vuoro tuotetaan nostaen leukaa ylös. Nämä korjausvuorojen prosodiset ja keholliset korostukset ovat tuttuja jo aikaisemmista esimerkeistä, mutta korostan tässä sitä, että huonokuuloisuuteen suuntautuva korjausvuoro on tyypillisesti jonkinlainen toisto tai alkaa toistavalla osalla. Tässä esimerkissä Maija on toiston jälkeen mahdollisesti valmis korjaamaan lisää (r. 8), mutta Matti tuottaa päällekkäisen vahvistuksen sille, että on saanut selvää, toistamalla paikannimen hyvin nopeasti ja voimakkaalla äänellä. Toistoa voi siis seurata tarkennus ja selittely, jolla haetaan tukea laajemmasta keskustelukontekstista (ks. esim. 2, r. 6 ja 7). Toisto on kuitenkin lähes poikkeuksetta korjausvuoron ensimmäinen osa.

Vaikka ongelma tässä esimerkissä on varsin selkeä ja voisi vaikuttaa toisessa kontekstissa humoristiselta, Maija ei naura eikä toisaalta ihmettele ääneen Matin huonokuuloisuutta, vaan etenee korjauksessaan kuten yleensäkin. Tällaisen vastauksen voi nähdä osoituksena siitä, että kumppani tietää huonokuuloisuudesta, on kokenut vastaavaa ennenkin ja mieluummin sivuuttaa kuulemisen ongelman kuin nostaa sen eksplisiittisesti esiin. Kuulemisen ongelman sivuuttaminen voidaan tulkita sensitiivisyydeksi ja toisaalta osoitukseksi siitä, että Maija suuntautuu keskustelun taloudelliseen jatkumiseen. Aineistossa on vain yksi poikkeama, jossa kumppani alkaa nauraa osumattoman korjausaloitteen jälkeen eikä tee korjausta lainkaan.

Seuraava esimerkki poikkeaa edellisestä esimerkistä siten, että siinä esiintyvä osumaton *mikä*-korjausaloite heijastelee Matin kehittämää arjen keinoa eikä niinkään väärinkuulemistä. Puheenaiheena ovat jo jonkin aikaa olleet Matin vaelluskengät ja niiden huono kunto. Matti katsoo Maijaan koko keskustelujakson ajan, ja Maijan katse siirtyy Mattiin ensimmäisen rivin lopussa pysyen siitä lähtien koko ajan Matissa.

(4) Nahkaa

574 11:00

MAIJA: ▼LASKEE KAHVIKUPIN ▼LAITTAA KÄDEN HIUKSIIN

MAIJAN KATSE: , , , ...[X___

01 Maija: >Oli-<+↑onks nää ihan nahkaa.

MATTI: ▲KURTISTAA KULMAKARVOJA

02 (0.4)

03 Maija: >°Oliks nää iha°<;

04 (0.2)

MATTI: KURTISTAA KULMAKARVOJA LISÄÄ, NOJAUTUU MAIJAA KOHTI

→ Matti: >Mikä<?

MAIJA: ▼KÄSI HIUKSISTA ▼ ABSTRAKTEJA KÄSIELEITÄ ▼

06 Maija: >Oli-< (.) <Oliko nää kengät ihan nahk#aa#>.

07 (0.2)

MAIJA: KÄSIELE JATKUU

08 Maija: Täys-;

MAIJA: KÄSIELE JATKUU

09 (0.6)

→ Matti: Kengät ihan;

MAIJA: KÄSIELE PÄÄTTY

11 (0.7)

MAIJA: NOSTAA LEUKAA, LASKEE KÄDEN

12 Maija: <NAHkaa>.

13 (0.3)

MAIJA: KÄSIELE PÖYTÄÄ VASTEN

14 Maija: TÄYt[tä (-)

MATTI: SUORISTAA ASENTONSA JA LIIKUTTAA HIEMAN ITSEÄN TUOLILLA

15 Matti: [>Nahk-<=O:;N JOO totta kai on on on on >on on<

16 (0.4) ja >koretaks-<, (0.6) koretaks vuoraus joo-o?

Rivillä viisi Matti käyttää poikkeavalla tavalla *mikä*-korjausaloitetta. Maija on aikaisemmin (r. 1) kysynyt *onks nää ihan nahkaa* ja lisännyt toistavan vuoron *oliks nää iha* (r. 3). Näin ollen Mattin *mikä*-korjausaloite ei siis ”osu” Maijan aikaisempiin vuoroihin. Merkille pantava seikka on myös korjausaloitteen prosodia. Se on samanlainen kuin *mitä*-korjausaloitteissa, eli artikulointi on nopeaa, jälkimmäinen tavu on painotettu ja vuoron lopussa intonaatio nousee. Matille *mikä*-interrogatiivipronominin käyttö tähän tapaan on hyvin tyypillistä (10 esiintymää, joihin sisältyy kolme *mikä että* -varianttia). Näin ollen voidaan tulkita, että Matti on kehittänyt itselleen tällaisen arjen keinon, joka toimii vaihtoehtona avoimelle *mitä*-kysymykselle. Matti siis mahdollisesti pyrkii jonkinlaiseen ongelmakohtaan kohdentamiseen mutta Maijan tyypillinen tulkinta on tuottaa samanlainen korjaus kuin avointen korjausaloitteiden jälkeen. Maija ei siis tarkenna korjaustaan mihinkään yksittäiseen sanaan, vaan tekee laajemman toiston, kuten rivillä kuusi.

Yksi uusi sana voi olla *Matin* korjausaloitteen syynä, kuten mahdollisesti esimerkiksi 2. Maija ja Matti eivät ole puhuneet kenkien materiaalista aikaisemmin tässä keskustelussa, ja siksi Maijan rivin 1 *nahkaa*-sana on aihepiirissä uusi ja relevantti keskustelun etenemisen kannalta. Tämä sana on audiovisuaalisesti vaikea hahmottaa, aivan kuten sana *saksalainen* esimerkissä 2. Kun Matti ei reagoi vaan kurtistaa hieman kulmakarvojaan (r. 1)⁹, Maija tekee toistavan lisäyksen mutta jättää *nahkaa*-sanana pois. Maija ei siis tulkitse, että *mikä*-kysymys olisi kohdennettu tähän sanaan. Muutoinkin lisäyksestä puuttuvat tunnusomaiset merkit huonokuuloisuuteen suuntautumisesta, sillä se on ”ponneton” ja melko nopeasti tuotettu. Vuoro vaikuttaa ennemminkin siltä, kuin Maija miettisi itse vastausta kysymykseensä (mutta katsoo kuitenkin Mattia).

Selkeä muutos Maijan toiminnassa nähdään rivillä kuusi, kun hän tekee korjausvuoron *Matin* *mikä*-korjausaloitteen jälkeen. Maija valmistautuu korjaamaan laskeamalla kätensä hiuksistaan ja siirtämällä käsien käytön abstrakteihin käsieleisiin samaan aikaan, kun hän selventää viittauksen kenkiin ja tuottaa prosodisesti hyvin selkeän toiston (hidastus ja painotuksen lisääminen). Korjausvuoron jälkeen Maija pitää pienen tauon (r. 7), mutta melko pian lisää *täys*-etuliitteen (r. 8) ja jatkaa käsieleiden käyttöä.

Matti prosessoi Maijan vuoroa (r. 9), muttei lopulta kykene vahvistamaan saaneensa selvää. Sen sijaan hän tuottaa toisen korjausaloitteen *kengät ihan* (r. 10). Se on Maijan korjausvuoron toisto, joka hakee vuoron loppuosaa. Tällaiset toistot korjausaloitteina ovat sävelkulultaan täysin erilaisia kuin huonokuuloisten yleisesti vahvistusvuorossa käyttämät toistot (vrt. esimerkki 3, r. 9). Ne on tuotettu ilman selkeää painotusta, eikä vuoronloppuinen sävelkulku laske, mikä antaa vaikutelman täydennystä odottavasta vuorosta. Tämä tukee sitä näkemystä, että aikaisempi *mikä*-korjausaloite olisi mahdollisesti viitannut samaan vuoron osaan, jota Matti nyt paljon tarkemmin hakee. Matti on siis edennyt prosessoinnissaan eikä enää tarvitse osumattoman korjausaloitteen käyttöä.

Rivillä 12 Maijan korjaus on yksi sana, *nahkaa*, joka on jälleen multimodaalisesti hyvin selkeästi tuotettu (leuan nostaminen ja prosodinen painotus). Myös tämän korjauksen jälkeen Maija tuottaa lisäyksen, nyt käyttämällä *täyttä*-sanaa. Matti on kuitenkin saanut selvää ja osoittaa sen vahvistavalla vuorolla, joka keskeyttää Maijan vuoron (r. 15).

Esimerkit 3 ja 4 vahvistavat tässä artikkelissa aikaisemmin esitettyjä huomioita siitä, miten huonokuuloisuus ja siihen suuntautuminen näkyvät korjausjaksoissa. Näihin huomioihin liittyy muun muassa se, että keholliset ja prosodiset resurssit ovat tärkeitä ja että huonokuuloisen on ajoittain tuotettava uusi korjausaloite. Erityisenä tarkastelun kohteena olivat osumattomat korjausaloitteet, jotka nostavat puheen vastaanottajan poikkeavuuden esiin. Keskustelukumppanin tapa hoitaa korjaus ei kuitenkaan poikkeaa muista korjausjaksoista. Tämän voi tulkita sensitiivisyydeksi tai toisaalta taloudelliseksi valinnaksi. Nämä tarkoittavat, että kumppani välttää korostamasta väärinkuulemista etenkin, kun väärinkuuleminen johtuu puheen vastaanottajan huono-

9. Kehollisten ongelmanosoitusten tekeminen ilman sanallista korjausaloitetta ei ole Matille tyyppillistä. Aineistossa on tämän lisäksi yksi keskusteluotos, jossa Matti kurtistaa Maijan vuoron aikana kulmakarvojaan (Maijan sanahaun aikana).

kuuloisuudesta eikä keskusteluympäristön häiriötekijöistä. Toisaalta kumppani on kokenut vastaavaa ennenkin ja hän joutuu tuottamaan korjauksia muutoinkin toistuvasti, joten on taloudellista ja keskustelun perusolemuksen kannalta järkevää, ettei kumppani nosta osumattomia korjausaloitteita uudeksi keskustelunaiheeksi.

Keskustelun etenemiseen liittyvät seikat ovat kyseessä myös seuraavassa alaluvussa, jossa tarkastelen huonokuuloisen tapaa vahvistaa korjausvuoron vastaanotto.

4.3 Korjausjakson korostettu päättäminen

Tarkastelen seuraavaksi korjausjakson päättymistä, joka korostuu, kun huonokuuloisen puheen vastaanottaja tekee vielä korjausvuoron jälkeen vahvistusvuoron. Korjausjakso voidaan siis nähdä kahden vuoron eli korjausaloitteen ja korjausvuoron muodostamana välisekvenssinä keskustelun päälinjassa. Tällainen välisekvenssi voi kuitenkin pitkittyä uuden korjausaloitteen johdosta tai laajentua, mikäli korjausvuoro jatkuu vahvistusvuorolla (ks. myös Sorjonen 1997). Edellä olevissa esimerkeissä näkyy jo erilaisia versioita siitä, kuinka huonokuuloinen vahvistaa saaneensa selvää korjausvuorosta. Aineistossani onkin hyvin tyypillistä se, että korjausjakso päättyy vahvistusvuoroon (ks. myös Lind ym. 2006). Huonokuuloinen voi myös jatkaa keskustelun päälinjaa heti välisekvenssin korjausaloite + korjaus jälkeen, mutta yleisempi vaihtoehto on korostaa korjausjakson päättymistä.¹⁰ Tämä näkyy esimerkeissä 5 ja 6.

Esimerkissä 5 Sini (huonokuuloinen) ja Kari (aviomies) ovat puhumassa ruoan ja juomien kalliista hinnoista. Kari on kertonut ostaneensa kopan olutta. Sinin mielestä limsa olisi halvempaa, mutta Kari pitää hintoja yhtä korkeina. Aihe on jo hiipumassa, mutta Sinin vuoro jatkaa vielä eri näkökulmasta oluen juomisesta. Katse on merkitty litteraatissa Sinin osalta kohtiin, joissa se on erityisen merkityksellinen.

(5) Varuilta olla

```

345 18:26
01 Sini:   Siitä huolimatta s- ei sitä kannattais °juoda sitä
02         kaljaa.°
03         (2.0)
04 Kari:   Pitää siel varuilta olla.
SININ KATSE:   ..._____
05         (1.0)
SINI:        PIENI KULMAKARVOJEN KURTISTUS
06 Sini:   >Mi↑tä pitää olla<;
07 Kari:   <Varuilta> varuilta;
→ SININ KATSE: _____ / / /
→ SINI:    ▲ AVAA SUUNSA

```

10. Runsasta korjausjakson yhteistä päättämistä voi olla myös esimerkiksi afasiakeskusteluissa (Laakso & Klippi 1999; Klippi 1996), joten kyseessä voi olla yleisempi epäsymmetrisiin keskusteluihin liittyvä ilmiö.

SININ KATSE: , , ,
→ Sini: VA↑RUILTA olla.
09 Kari: £Nii.£

Tarkastelussa ovat erityisesti rivit 7 ja 8. Huonokuuloisuuden kannalta merkitykselliseksi nousee Sinin katseen suuntaaminen. Hän siirtää katseensa pois puhujasta kesken korjausvuoron. Hän katsoo siis vain ensimmäisen *varuulta*-sanana toiston (r. 7). Katseen siirto pois puhujasta toimii merkinä selvää saamisesta (myös suun avaus voi olla osoitus jonkinlaisesta oivaltamisesta tai valmiudesta ottaa vuoro). Myös Skelt (2006) on osoittanut, että etenkin kokeneet keskustelukumppanit (esim. audiologit) tulkitsevat katseyhteydestä vetäytymisen merkiksi siitä, että toinen keskusteluosapuoli on saanut selvää. Katseen vastaava käyttö on yleisempi ilmiö sekvenssien päätöskohdissa (Rossano 2012), mutta huonokuuloiselle katseen siirto on riski. Etenkin vaikea-asteinen kuulovika edellyttää, että sujuva puheen vastaanotto on audiovisuaalista eli huuliolukua käytetään kuulon tukena. Katseen siirto pois puhujasta varsinkin korjausvuoron aikana on siksi melko vahva merkki siitä, että huonokuuloisen näkökulmasta keskustelun jatkaminen on mahdollista.

Katseen siirron jälkeen Sini odottaa Karin korjausvuoron loppuun ja esittää sitten toistavan vahvistusvuoron *varuulta olla* (r. 8). Toistava vahvistusvuoro on merkki varmastiedon vastaanotosta toisin kuin erilaiset partikkelivuorot, joiden tuottamistapa voi kuitenkin lisätä niiden ”varmuusarvoa” (esim. voimistettu ja sävelkorkeudeltaan nostettu *nii* tai *joo* -partikkelivuoro). Aineistossani *nii*-partikkelivuoro on huonokuuloisten tyypillisin vahvistusvuoro.

Sinin sanallinen vahvistusvuoro on rauhallisella tempolla tuotettu, mutta vuorossa on korostusta, sillä Sini nostaa äänen voimakkuutta ja sävelkorkeutta keskeisen sanan toistossa (kuten Matti esimerkissä 3, r. 9). Nämä piirteet ja lisäksi katseen suuntaaminen edelleen pois Karista tukevat tulkintaa siitä, että Sini on oivaltanut ja vastaanottanut Karin vuoron. Kari tuottaa vielä *nii*-vahvistuksen (*post confirmation confirmation*, Kurhila 2003: 235), joka on tyypillinen aineiston vastaavissa tilanteissa, joissa huonokuuloisen vahvistusvuoroon liittyy edellisen vuoron (osittainen) toistaminen (ks. myös esimerkki 3, r. 10).

Myös esimerkissä 6 tiedon varman vastaanoton vahvistamiseen osallistuvat sekä huonokuuloinen että keskustelukumppani. Erityisen merkityksellinen esimerkki on siksi, että se tukee edellisen esimerkin osoittamaa kehollisen toiminnan merkitystä vahvistusvuoron yhteydessä. Maija ja Matti ovat puhuneet siitä, että ystäväparilla on ollut lapsenlapsia hoidossa. Maija sivuaa samaa aihetta tuomalla esiin, että näiden lastenlasten äiti on mennyt töihin.

(6) Ulla menny töihin joo

584 04:01

MAIJA: ▼NOSTAA KULMAKARVOJA
01 Maija: Nythän se on menny töihin kanssa s#e#;;
02 (0.3)

MATTI: NOSTAA KULMAKARVOJA, NOJAUTUU YLÄVARTALOLLAAN MAIJAA KOHTI
 03 Matti: >Mikä?<
 04 (0.2)
 05 Maija: Sehän on mennä kanssa <töihin tää Ulla>.
 06 (1.0)
 → MATTI: KASVOJEN ILME "VAPAUTUU", VARTALO SUORISTUU, NYÖKKÄILYÄ
 → Matti: >Töihi [Ul- nii [Ulla mennä [töihi joo<
 08 Maija: [Nii [nii [ni nyt ne tarvii niinku
 09 tämmösiä,
 10 Matti: Palveluksia;
 11 Maija: Nii;

Rivillä seitsemän Matti osoittaa varman tiedon vastaanoton tekemällä vahvistuksen *töihi Ul- nii Ulla mennä töihi joo*. Olennaista tässä vahvistusvuorossa on sen kielellinen ja multimodaalinen runsaus. Matti ilmaisee kielellisesti kuulleen sekä sen, kenestä on kyse, että mitä tästä on sanottu (vrt. pelkkä *nii*-vahvistus). Tämä ei osoita pelkästään sitä, että Matti on saanut selvää, vaan antaa jo viitteen siitä, että Matti myös ymmärtää Maijan vuoron yhteyden laajempaan keskustelukontekstiin. Vahvistusvuoroon liittyy myös ei-kielellistä toimintaa, jolla on tärkeä merkitys. Vuoro on nopeasti artikuloitu, ja Matti purkaa ongelmallisuutta ilmentävän asentonsa, jonka hän otti korjausaloitteen (r. 3) aikana: hänen ilmeensä normalisoituu, hän suoristaa kehonsa ja nyökkäilee (kuten esim. 2, r. 12). Maija osallistuu vahvistukseen tuottamalla *nii*-partikkelivuoroja Mattin vahvistusvuoron päälle. Tällä tavoin Matti ja Maija yhdessä palauttavat keskustelun päälinjan takaisin (ks. r. 7 ja 8), ja pian, rivillä 10, Mattin täydennys Maijan vuoroon osoittaa, että Matti on oivaltanut, mistä on kyse.

Esimerkit 5–6 osoittavat, kuinka tilanne jatkuu ongelmallisena niin kauan, kunnes huonokuuloinen päättää korjausjakson. Aineistossani korjauksen vahvistaminen on toistuvasti tapahtuma, jota korostetaan. Vahvistus on siis multimodaalinen toiminto, jossa prosodiaan ja kieleen liittyvien tekijöiden ohella hyvin merkityksellistä on keholinen toiminta (ks. myös esim. 4, r. 15). Aineistoni huonokuuloisille on tyypillistä sen osoittaminen, että he saavat selvää, ja siksi sen voi tulkita heille ja myös keskustelukumppanille tärkeäksi (ks. myös Lind ym. 2006). Tämä voi johtua syistä, jotka ylittävät keskustelun lähikontekstin. Huonokuuloinen tekee korjausaloitteita useammin kuin normaalisti kuuleva keskustelukumppani (Pajo 2013), ja huonokuuloinen voi tiedostaa tämän epäsymmetrian. Tästä näkökulmasta katsottuna huonokuuloinen pyrkii eliminoimaan keskustelun sujuvuudelle koituvan haitan heti, kun se on mahdollista. Lisäksi hän tekee tämän runsain keinoin, jotta kumppanille ei jää epäselväksi, onko korjaaminen onnistunut ja voidaanko keskustelua jatkaa.

4.4 Korjausjaksojen piirteet kokoavasti

Tämän artikkelin esimerkeistä ja niiden analyysistä käy ilmi, miten huonokuuloisuuteen suuntautuminen näkyy keskustelun korjausjaksoissa. Kokoan seuraavaksi yhteen

korjausjaksojen tyypilliset piirteet kaikkien edellä käsiteltyjen esimerkkien pohjalta. Ensinnäkin ongelma voi olla esillä jo ennen sanallisen korjausaloitteen tekemistä (esim. 2–4). Huonokuuloisen kehollinen olemus muuttuu (kasvojen ilmeen vakavoituminen kulmakarvoja kurtistamalla ja pään tai ylävartalon nojautuminen puhujaa kohti ja olemuksen paikoilleen jääminen), tai huonokuuloinen ei anna vastausta (esimerkiksi minimipalautetta, esim. 3 ja 4). Puhujan reaktio voi olla esimerkiksi aikaisemmin sanotun kierrättäminen (esim. 3). Nämä teot jäävät upotetuiksi tai nivoutuiksi vuoron jatkoon, ja siten ne mukailevat huonokuuloisen toiminnan implisiittistä ongelmanosoitusta (ks. myös esim. 2, kontekstin laajennus, r. 7).

Toiseksi sanallinen korjausaloite ei tyypillisesti nimeä kuulemisen ongelmaa (esim. *ny mä e kuullu*), vaan käytössä ovat monentyyppiset, lähinnä lyhyet (*mitä, mikä* jne.) korjausaloitteet. Siten avoin korjausaloite ei ole ainoa korjausaloitetyyppi, jolla kuulemisen ongelma tuodaan esiin. Kun (avoin) sanallinen tai kehollinen ongelmanilmaus on ajoitettu puhujan puheenvuoron päälle, välittömästi ongelmallisen kohdan yhteyteen, kertoo se erityisesti huonokuuloisuudesta (esim. 1 ja 2). Lisäksi huonokuuloisuus paljastuu, kun korjausaloite ei vastaa edellisen vuoron sisältöä (esim. 3 ja 4). Osumattomista korjausaloitteista huolimatta korjausjaksot etenevät tavanomaisesti. Sanallisen korjausaloitteen multimodaaliset piirteet toistuvat tietynlaisina. Vuoron lyhyttä korostaa nopea puherytmi (>*ny mä e kuullu*<), jossa vuoronloppuinen sävelkulku on usein nouseva. Korjausaloitteen kehollinen korostus seuraa sanallisen vuoron mukana ja jää voimaan siihen asti, kunnes ongelma poistuu (esim. 2, 4 ja 6).

Kolmanneksi korjausvuoro on tyypillisesti jo sanotun toistamista monimuotoisella tavalla. Huonokuuloisuuden suuntautuminen näkyy erityisesti siinä, miten puhujat pyrkivät puheen audiovisuaaliseen selkeyteen: puhetta hidastetaan ja keskeisiä sanoja painotetaan. Kehollisia keinoja ovat esimerkiksi leuan ja kasvojen kohottaminen sekä nojautuminen kohti puheen vastaanottajaa, nyökkääminen ja käsieleiden käyttö (esim. 2–4). Lisäksi toistava vuoro tuotetaan tyypillisesti ilman taukoa tai takeltelua (poikkeus esim. 4), jopa saumattomasti korjausaloitteen jälkeen (esim. 1). Vuoron sisältöä voidaan selventää syntaktisesti ja semanttisesti ja tuottaa puhe osiin jaettuna (esim. 2, r. 10, 13, 15), jotta huonokuuloinen kykenee prosessoimaan sanotun ja antamaan osiin jonkinlaisen vastauksen. Tämä tapahtuu joko jatkamalla keskustelua, antamalla vahvistus tai tekemällä uusi korjausaloite.

Korjausjakson lopuksi huonokuuloinen tyypillisesti vahvistaa korjauksen onnistumisen (runsaat vahvistusvuorot, esim. 4 ja 6) ja korjauksen riittävyden. Esimerkiksi katseen siirtäminen pois puhujasta kesken korjausvuoron ja prosodisesti korostettu toisto korjausvuorosta toimivat esimerkissä 5 vahvistuksen ilmauksina. Myös keskustelukumppani voi osallistua vahvistamiseen (esim. 3, 5 ja 6).

5 Lopuksi

Artikkelini lähti liikkeelle siitä, että kuulemisen ongelman erottaminen muista keskustelun ongelmista, kuten puheen ymmärtämiseen liittyvistä ongelmista, on koettu

keskustelunanalyttisissä tutkimuksissa haasteelliseksi. Kuten Haakana (2011: 60) kirjoittaa, ” – tutkijalla ei ole mitään varmaa pääsyä siihen, mikä ongelman kulloinkin aiheuttaa”. Olen kuitenkin analysoinut huonokuuloisten puheen vastaanottajien aloittamia korjausjaksoja keskusteluissa läheisen keskustelukumppanin kanssa ja osoittanut, että tietyt kuulemisen ongelmaa ilmentävät piirteet toistuvat. Analyysini koskevat siis huonokuuloisuutta. Tutkimukseni lisää myös audiologiseen keskustelun-tutkimukseen tietoa kotiympäristössä käydyistä keskusteluista (ks. myös Skelt 2006; Pajo 2012b).

Olen edellä koonnut yhteen, millaisiin piirteisiin vahva vaikutelma kuulemisen ongelmasta korjausjakson syynä perustuu. Näitä piirteitä ilmenee koko korjausjakson aikana. Korjausjaksolla olen tarkoittanut kokonaisuutta, jossa on korjausaloite ja korjausvuoro, mutta näiden lisäksi aineistoni korjausjaksoihin liittyy tyypillisesti vahvistusvuoro (usein niin huonokuuloisen kuin kumppaninkin tekemänä) tai joskus myös uusi korjausaloite, jolloin koko korjausjakso pitkittyy. Tähän kokonaisuuteen liittyy ongelmallisuuden osoittamista ja sen ratkomista kehollisen ja sanallisen toiminnan avulla sekä tekojen ajoitusta ja vuorojen prosodian piirteitä (ks. alalukua 4.4). Olen myös osoittanut multimodaalisen analyysitavan tärkeyden aineistoissa, joissa osallistajat ovat kasvokkain (ks. Lilja 2012).

Aikaisempi keskustelunanalyttinen tutkimus on nostanut esiin osittain samoja piirteitä, joita tämän artikkelin analyysissä on tuotu esiin. Analyysini tukevat esimerkiksi aikaisempaa havaintoa siitä, että avoin korjausaloite voi olla merkki kuulemisen ongelmasta (esim. Haakana 2011; Lilja 2010; Robinson 2006). Samoin valtaosassa aineistoni korjauksista korjausvuorona on toisto, joten sen voi katsoa liittyvän kuulemisen ongelmaan suuntautumiseen (esim. Couper-Kuhlen 1992). Tärkeää on kuitenkin varoa yksinkertaistamasta mitään korjausaloitetyyppejä tai toistokorjausta yksin merkiksi kuulemisen ongelmasta tai sen korjaamisesta (ks. Curl 2005). Aineistossani eräs selvä merkki huonokuuloisuudesta ovat sellaiset korjausaloitteet, jotka eivät osu edelliseen vuoroon. Ne voivat olla minkä tyyppisiä korjausaloitteita tahansa, mutta ne korostavat huonokuuloisen poikkeavuutta suhteessa keskustelukumppaniin. Olen esittänyt, että kumppaneiden reaktion näihin vuoroihin voi tulkita sensitiiviseksi (ks. Skelt 2012). Tämä tarkoittaa, että he eivät huvitu oudoista vuoroista tai kommentoi kuulemisen ongelmaa, vaan suuntautuvat keskustelun jatkumiseen etenemällä korjausjaksossa, kuten aina muulloinkin. Näiden tilanteiden tulkinnassa on muistettava, että aineistossani korjausjaksoja on yleisesti enemmän huonokuuloisten aloittamana kuin kumppaneiden aloittamana. Huonokuuloisuus on siis joka tapauksessa esillä, ja tämä toistuva korjausaloitteiden käyttö nostaa esiin myös kysymyksen keskustelukyvystä. Erityisesti osumatomien korjausaloitteiden käyttö vetää huomion huonokuuloisen kykyyn olla puhe-kommunikaatiossa. Asia on erityisen herkkä ja ahdistavakin. Esimerkiksi Scarincin ym. (2008) huonokuuloisten puolisoille tehty haastattelututkimus tuo esiin, kuinka selkeästi nolouden, säälin ja turhautumisen tunteet liittyvät kommunikaatiotilanteisiin. On siis ymmärrettävää, että kumppanit eivät tee väärinkuulemisista uutta aihetta keskustelun lomaan, vaan valitsevat sensitiivisen vaihtoehdon, joka vie keskustelua eteenpäin.

Aineistoni valossa korostuu ajoituksen merkitys kuulemisen ongelmien korjaamisessa. Niin korjausaloite-, korjaus- kuin vahvistusvuorot sisältävät suoran ajoituk-

sen piirteitä, ja siksi ajoituskeinolla voidaan sanoa olevan erityismerkitys. Korjausaloitevuoron ajoittuminen heti ongelmaavuoron jälkeen kuvastaa jo kuulo-ongelmaa (ks. Haakana 2011: 61), mutta olen osoittanut, että ajoitus voi olla jopa samanaikainen ongelmaavuoron kanssa. Yleisesti ottaen kuulemisen ongelmat ovat luonteeltaan ”tässä ja nyt” -tilanteita, kun taas ongelmat ymmärryksessä voivat ylittää toimintajaksojen rajat (Drew 1997; ks. kuitenkin yksittäisten käsitteiden ymmärtämättömyydestä Lilja 2010). Huonokuuloisuudessa tämä hetkittäisen ongelman määritelmä voi kuitenkin muuttua, koska ”hetkiä” ilmenee useammin kuin normaalisti (Pajo 2013). Olen esittänyt esimerkkejä sekä sanallisista että kehollisista tässä ja nyt -hetkistä, joissa ongelma on käsillä (ks. Lind ym. 2006; Pajo & Klippi 2013). Havaintoa voi pohtia Svennevin (2008: 340) ajatuksen kautta, jossa ongelmaavuoron ja korjausaloitteen välillä olevan tauon pituus toimii sen määritelmänä, milloin kuulemisen ongelman tulkinta vaihtuu ymmärtämisen tulkinnaksi. Svennevig (mp.) esittää, että mitä pitempi tauko on, sitä todennäköisempää on, että korjausaloitteen taakse kytkeytyy ymmärryksen ongelma. Tästä näkökulmasta katsoen ja oman analyysini tuloksena voin sanoa, että puhujan puheenvuoron päälle tuotettu korjausaloite on osoitus ilmeisestä kuulemisen ongelmasta. Mutta toisin kuin Svennevig (mas. 344–345) asian ilmaisee, kuulemisen ongelman esiin tuominen ei välttämättä ole helppoa, kun kyseessä on huonokuuloinen henkilö, joka kohtaa kykenemättömyytensä toistuvasti. Tällainen epäsymmetria suhteessa keskustelukumppanin havaintokykyyn haittaa sosiaalisia suhteita, ja siksi vuorovaikutustilanteessa yleensä rutiininomaisena ilmenevä *mitä*-kysymys muuttuukin vaikeaksi.

Aineistoni ja ne keskusteluotteet, joita olen tässä artikkelissa analysoinut, antavat syyn pohtia laajemminkin huonokuuloisuutta epäsymmetrisyyden aiheuttajana. Huonokuuloisuuden vaikutuksia vuorovaikutuspuheeseen voi myös verrata esimerkiksi keskusteluihin, joissa toisella osapuolella on afasia tai dementia. Myös keskustelut äidinkielen ja kakkoskielen osallistujan välillä ovat kiinnostavia vertailukohtia. Pohdin seuraavaksi lyhyesti joitain erilaisten epäsymmetristen keskustelujen yhtymäkohtia (ks. myös Haakana, Laakso & Lindström 2009).

Ensinnäkin yhteistä eri tavoin epäsymmetrisille keskusteluille on se, että näiden keskustelujen intersubjektiiivisuuden perusolemus on erilainen sen myötä, että tämä yhteinen, jaettu ymmärtäminen ei olekaan niin oletettu tila kuin normaalisti (vrt. vuoro vuorolta rakentuva yhteinen ymmärrys, Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). Erityisasemaan nousevat ne keskustelut, joissa epäsymmetrian syynä on jokin etenevä sairaus (dementia) tai rappeuma (ikähuonokuuloisuus). Erityisyys johtuu siitä, ettei henkilöiden välinen epäsymmetria kapene, kuten esimerkiksi äidinkielen ja kakkoskielen keskusteluissa kielitaidon kehittymisen seurauksena.¹¹ Intersubjektiiivisuuden ylläpitäminen vaatii siis kaikissa epäsymmetrisissä keskusteluissa osallistujien sopeutumista, mutta etenkin etenevissä tiloissa yhteisen ymmärryksen ylläpitäminen muuttuu työläämmäksi ja turhauttavammaksi etenevän tilan mukana. Audiologian alan tutkimuksista tiedetään, että huonokuuloisuus voi johtaa siihen, että keskusteluja yli-

11. Myös esimerkiksi afasian paranemisprosessiin voi liittyä eriasteista epäsymmetrian kapenemista ja huonokuuloisuuskkin voi radikaalisti lieventyä esimerkiksi sisäkorvaimplantteikkauksen jälkeen.

päänsä aletaan välttää tai korjauksia ei tehdä, vaikka ymmärtäminen on vaakalaudalla (ks. Scarinci ym. 2008; Skelt 2012). Huonokuuloisuuden etenemiseen voi liittyä pelko siitä, ettei puheteknologia, mukavat jutteluhetket tai vaikkapa riitely, ole enää mahdollista. Vastaavaa pelkoa siitä, ettei keskustelu toimintana enää ole mahdollista tai että keskustelu on hyvin rajallista, voi jossain määrin ilmetä myös erilaisissa kielellisesti epäsymmetrisissä keskusteluissa (ks. esim. Leskelä & Lindholm 2012). Jos vuorovaikutus muuttuu välttelyksi, niin silloin muuttuu myös se, miten intersubjektiivisuutta voidaan tutkia. Tällöin keskusteluanalyysin metodin lisäksi on ehkä tarpeen harkita myös muita tutkimusmetodeja (esimerkiksi tutkittavien haastatteluja tai itsearviointikyselyjä).

Keskustelijoiden tuttuus ja läheisyys on toinen aineistosta esiin nouseva seikka, joka voi vaikuttaa siihen, miten korjausjaksoihin siirrytään ja korjaaminen hoidetaan. Esimerkiksi osumattomien korjausaloitteiden käyttö voi olla keino, joka on kehittynyt tutun kanssa kommunikoidessa. Epävarmuus kuullusta voi olla helpompi esittää tutulle esimerkiksi käyttämällä strategiamaisena tapana *mikä*-kysymystä, vaikkei se osuiskaan mihinkään juuri sanottuun. Lisäksi korjausaloitteiden keskeyttävä ajoitus saattaa olla resurssi, jota käytetään ainoastaan tuttujen tai hyvin tuttujen keskustelukumppanien kanssa (Lind 2009; Pajo 2013). Tällainen näkökulma liittyy kohteliaisuuteen, jota puhujan keskeyttäminen rikkoo. Toisaalta voidaan ajatella, että keskeyttäminen, kuten osumattomat korjausaloitteetkin, paljastaa kuulemattomuuden ja lisää siten kasvojen menetyksen uhkaa (ks. Lind 2009). Näin ollen sellaisten tuttujen kanssa, jotka tietävät huonokuuloisuudesta, tämän uhkan uskoisi olevan vähäisempi kuin tuntemattomien kanssa. Ainakin huonokuuloiset käyttävät korjausaloitteita enemmän tuttujen kuin tuntemattomien kanssa (Tye-Murray, Witt & Schum 1995). On huomionarvoista vielä korostaa, ettei keskustelukumppaneiden suhtautuminen keskeytyksiin tai osumattomiin korjausaloitteisiin vaikuttanut kielteiseltä tai huvittuneelta. Osittain tämä johtunee keskustelijoiden tuttuudesta ja kokemuksesta huonokuuloisuudesta. Tällainen konteksti ja tietämys saattavat rohkaista huonokuuloisia keinoihin, jotka koettelevat rajoja, ja toisaalta keskustelukumppanit sallivat tämän rajojen koettelun. Esimerkiksi keskeytykset eivät olleet yllätys keskustelukumppanille, koska ongelmallisuus on jo saattanut olla suoraan esillä (jos korjausaloite oli jo toinen) tai jonkinlaisena esiasteena ennen sanallista korjausaloitetta (viivästyminen vuoronotossa, kehollinen ongelmanilmaus). Täten keskustelukumppani on saattanut jo otaksua korjauksen tarpeen ja olla valmiina korjaamaan. Nämä seikat lieventävät ajoituksen keskeyttävää vaikutelmaa ja sen myötä kielteisyyttä sitä kohtaan.

Aineistoni toistavat korjausvuorot tuotetaan hyvin pian korjausaloitteen jälkeen, ja epärointi tai takeltelu eivät tyypillisesti kuulu kuulemisen ongelman korjaamiseen. Muualla aineistossani korjausvuoron alussa kuuluu esimerkiksi sisäänhengitys, joka osaltaan kertoo, kuinka paljon vuoron fyysiseen tuottamiseen valmistaudutaan. Korjausvuoron nopea ajoitus suhteessa korjausaloitevuoroon ja sisällön tuoton ongelmattomuus kielivät kognitiivisesta helppoudesta. Toiston voi tuottaa heti ja ongelmitta. Olen aikaisemmin osoittanut, että takeltelu korjausvuorossa ja prosodisen selkeytyksen puute voivat olla merkki erimielisyydestä keskustelijoiden välillä (Pajo 2012b).

Huonokuuloinen voi viestiä ongelmallisuuden päättymisestä esimerkiksi korjausvuoron päälle ajoittuvalla sanallisella vahvistamisella. Tätä edeltää tai tähän liittyy usein kehollisia piirteitä, esimerkiksi katseen siirto pois puhujasta (myös Skelt 2006). Rossano (2012) on havainnut, että erityyppisten toimintajaksojen päättyessä jakson aloittaja siirtää katseensa ensin pois keskustelukumppanista. Tämä vaikuttaa toteutuvan aineistoni korjausjaksoissa, joissa korjausjaksoa edeltänyt toiminta (esimerkiksi kerronta) ei enää jatku. Huonokuuloinen, joka on tuottanut korjausaloitteen, voi siis ilmoittaa päättyvästä toimintakokonaisuudesta siirtämällä katseensa pois vaikka kesken korjausvuoron. Nopea vahvistaminen voi olla osoitus huonokuuloisen sensitiivisyydestä koko korjaamisen tarvetta kohtaan. Keskustelukumppanin ei toivota pitkittävän korjaamista, koska se korostaa huonokuuloisuutta ja keskustelijoiden välistä epäsymmetriaa. Vahvistusvuoro voi myös olla hyvin runsas. Tällainen vahvistaminen antaa vaikutelman poikkeuksellisen hankalan tilanteen tai suurena koetun ongelman ratkeamisesta, johon myös keskustelukumppani saattaa osallistua (myös afasia-aineistoissa, ks. Laakso & Klippi 1999; Klippi 1996).

Olen tässä artikkelissa syventänyt aikaisempaa tietämystä kasvokkaiseskustelujen rikkaista vuorovaikutuskeinoista. Tuloksilla on myös klinisiä implikaatioita (ks. Pajo 2012b). Lyhyenä esimerkkinä mainittakoon klinisten kommunikaatio-ohjeiden rakentaminen sensitiivisyyden pohjalta ja keskustelun lähikontekstit huomioiden. Tällöin päähuomio kommunikaatiokeinojen ohjaamisessa keskittyy enemmän siihen, *miten* eikä niinkään *mitä* keskustelijat sanovat tuottaessaan korjausaloitteita, korjausvuoroja ja vahvistusvuoroja. Aineistostani esiin nouseville piirteille ei ole tyypillistä niiden poikkeavuus (esim. osumattomat korjausaloitteet ja pitkittyvät korjausjaksot) vaan se, että ne korostavat ja kiteyttävät tavallisen arkikeskustelun korjausjakson eri vaiheita. Laajempi tutkimus, jossa näitä keinoja koottaisiin yhteen erilaisista arkikeskusteluista, olisi kuitenkin tarpeen. Esimerkiksi keskustelukumppaneiden tuttuuden ja läheisyyden vaikutuksista saataisiin paremmin tietoa, jos aineisto koostuisi saman huonokuuloisen keskusteluista tuntemattomien ja tuttujen henkilöiden kanssa. Samalla tuttuus ja läheisyys pitäisi määritellä tarkemmin kuin tässä tutkimuksessa. Myös laajempi vertailu epäsymmetristen keskustelujen ja tavallisten arkikeskustelujen keinojen eroista olisi tarpeellista. Tämä lisäisi ymmärrystämme siitä, millaisia muutoksia toiminnanvaje tai muu epäsymmetria keskustelijoilta vaatii suhteessa korjausjaksoihin, joissa molemmat osapuolet kuulevat hyvin ja ovat esimerkiksi kielellisesti tasavertaisia.

Lähteet

- CAISSIE, RACHEL – GIBSON, CRYSTA L. 1997: The effectiveness of repair strategies used by people with hearing losses and their conversational partners. – *The Volta Review* 99 s. 203–219.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 1992: Contextualizing discourse. The prosody of interactive repair. – Peter Auer & Aldo di Luzio (toim.), *The contextualization of language* s. 337–364. Amsterdam: John Benjamins.

- CURL, TRACI S. 2005: Practices in other-initiated repair resolution. The phonetic differentiation of 'repetitions'. – *Discourse Processes* 39 s. 1–43.
- DREW, PAUL 1997: 'Open' class repair initiations in response to sequential sources of troubles in conversation. – *Journal of Pragmatics* 28 s. 69–101.
- ENFIELD, N. J. – DINGEMANSE, MARK – BARANOVA, JULIJA – BLYTHE, JOE – BROWN, PENELOPE – DIRKMEYER, TYKO – DREW, PAUL – FLOYD, SIMEON – GIPPER, SONJA – GÍSLADÓTTIR, RÓSA – HOYMAN, GERTIE – KENDRICK, KOBIN H. – LEVINSON, STEPHEN C. – MAGYARI, LILLA – MANRIQUE, ELIZABETH – ROSSI, GIOVANNI – SAN ROQUE, LILA – TORREIRA, FRANCISCO 2013: Huh? What? A survey in 20 languages. – Makoto Hayashi, Geoffrey Raymond & Jack Sidnell (toim.), *Conversational repair and human understanding* s. 343–380. Cambridge: Cambridge University Press.
- FLYNN, MARK C. – DOWELL, RICHARD C. – GRAEME, CLARK M. 1998: Aided speech recognition abilities of adults with a severe or severe-to-profound hearing loss. – *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 41 s. 285–299.
- HAAKANA, MARKKU 2011: Mitä ja muut avoimet korjausaloitteet. – *Virittäjä* 115 s. 36–67.
- HAAKANA, MARKKU – LAAKSO, MINNA – LINDSTRÖM, JAN 2009: Introduction. Comparative dimensions of talk in interaction. – Markku Haakana, Minna Laakso & Jan Lindström (toim.), *Talk in interaction. Comparative dimensions* s. 15–47. Studia Fennica Linguistica 14. Helsinki: Finnish Literature Society.
- HÉTU, RAYMOND 1996: The stigma attached to hearing impairment. – *Scandinavian Audiology* 25 (suppl. 43) s. 12–24.
- KLIPPI, ANU 1996: *Conversation as an achievement in aphasics*. Studia Fennica Linguistica 6. Helsinki: Finnish Literature Society.
- KLIPPI, ANU – AHOPALO, LIISA 2008: The interplay between verbal and non-verbal behaviour in aphasic word search in conversation. – Anu Klippi & Kaisa Launonen (toim.), *Research in logopedics. Speech and language therapy in Finland* s. 146–171. UK: Communication Disorders Across Languages.
- KURHILA, SALLA 2003: *Co-constructing understanding in second language conversation*. Helsinki: Yliopistopaino.
- LAAKSO, MINNA – KLIPPI, ANU 1999: A closer look at the "hint-and-guess" -sequences in aphasic conversation. – *Aphasiology: Special issue on Conversation Analysis* 4–5 s. 345–363.
- LESKELÄ, LEEALaura – LINDHOLM, CAMILLA 2012: Näkökulmia kielellisesti epäsymmetriseen vuorovaikutukseen. – Leelaura Leskelä & Camilla Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* s. 12–31. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- LILJA, NIINA 2010: *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä Studies in Humanities 146. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2012: *Tiedätkö mikä on suo?* Kielellisen epäsymmetrian topikalisointi kakkoskielisessä arkikeskustelussa. – *Virittäjä* 116 s. 560–588.
- LIND, CHRISTOPHER 2009: Conversation repair strategies in audiologic rehabilitation. – Joseph J. Montano & Jaclyn B. Spitzer (toim.), *Adult audiologic rehabilitation* s. 217–241. San Diego: Plural.
- LIND, CHRISTOPHER – CAMPBELL, KEIRA – DAVEY, ABBEY – RODGERS, LISA – SEIPOLT, COURTNEY – AKINS, CHRISTY 2010: Some prosodic characteristics of repeated talk following conversation repair requests by adults with hearing impairment. – *Seminars in Hearing* 31 s. 127–139.

- LIND, CHRISTOPHER – HICKSON, LOUISE – ERBER, NORMAN P. 2006: Conversation repair and adult cochlear implantation. A qualitative case study. – *Cochlear Implants International* 7 s. 33–48.
- PAJO, KATI 2012a: Difficulty to receive a spoken message due to hearing loss. Analysis of a private interaction between two sisters at a coffee table. – Maria Egbert & Arnulf Deppermann (toim.), *Hearing aids communication* s. 67–75. Mannheim: Verlag für Gesprächsforschung. <http://www.verlag-gespraechsforschung.de/2012/egbert.html> (26.2.2013).
- 2012b: "One gets along enough to make it work". A case study of local contexts prior to miscommunication between a hearing-impaired man and his spouse. – *Journal of Interaction Research in Communication Disorders* 3 s. 221–249.
- 2013: The occurrence of 'what', 'where', 'what house', and other repair initiations in the home environment of hearing-impaired individuals. – *International Journal of Language and Communication Disorders* 48 s. 66–77.
- PAJO, KATI – KLIPPI, ANU 2013: Hearing-impaired recipients' non-vocal action sets as a resource for collaboration in conversation. – *Journal of Pragmatics* 55 s. 162–179.
- ROBINSON, JEFFREY D. 2006: Managing trouble responsibility and relationships during conversational repair. – *Communication Monographs* 73 s. 137–161.
- ROBINSON, JEFFREY D. 2013: Epistemics, action formation, and other-initiation of repair. The case of partial questioning repeats. – Makoto Hayashi, Geoffrey Raymond & Jack Sidnell (toim.), *Conversational repair and human understanding* s. 261–292. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROSSANO, FEDERICO 2012: *Gaze behavior in face-to-face interaction*. Nijmegen: Max Planck Institute for Psycholinguistics.
- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL A. – JEFFERSON, GAIL 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 s. 696–735.
- SCARINCI, NERINA – WORRALL, LINDA – HICKSON, LOUISE 2008: The effect of hearing impairment in older people on the spouse. – *International Journal of Audiology* 47 s. 141–151.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 1997: Practices and actions. Boundary cases of other-initiated repair. – *Discourse Processes* 23 s. 499–547.
- 2000: When 'others' initiate repair. – *Applied Linguistics* 21 s. 205–243.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. – JEFFERSON, GAIL – SACKS, HARVEY 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 s. 361–382.
- SEO, MI-SUK – KOSHIK, IRENE 2010: A conversation analytic study of gestures that engender repair in ESL conversational tutoring. – *Journal of Pragmatics* 42 s. 2219–2239.
- SELTING, MARGARET 1996: Prosody as an activity-type distinctive cue in conversation. The case of so-called 'astonished' questions in repair initiation. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Margaret Selting (toim.), *Prosody in conversation* s. 231–270. Cambridge: Cambridge University Press.
- SKELT, LOUISE 2006: See what I mean. *Hearing loss, gaze and repair in conversation*. Canberra: The Australian National University.
- 2010: "Are you looking at me?" The influence of gaze on frequent conversation partners' management of interaction with adults with acquired hearing impairment. – *Seminars in Hearing, Special issue: Conversation and adult acquired hearing impairment* 31 s. 116–126.
- 2012: Dealing with misunderstandings. The sensitivity of repair in hearing impaired conversation. – Maria Egbert & Arnulf Deppermann (toim.), *Hearing aids communication* s. 56–66. Mannheim: Verlag für Gesprächsforschung. <http://www.verlag-gespraechsforschung.de>

hung.de/2012/egbert.html (26.2.2013).

SORJONEN, MARJA-LEENA 1997: Korjausjäsenitys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Vastapaino.

— 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.

SVENNEVIG, JAN 2008: Trying the easiest solution first in other-initiation of repair. – *Journal of Pragmatics* 40 s. 333–348.

TYE-MURRAY, NANCY – MAUZÉ, ELIZABETH – SCHROY, CATHERINE 2010: Receive readily, recognize genuinely. Casual conversation and cooperative behaviors. – *Seminars in Hearing* 31 s. 154–164.

TYE-MURRAY, NANCY – WITT, SHELLEY – SCHUM, LORIANNE 1995: Effects on talker familiarity on communication breakdown in conversations with adult cochlear-implant users. – *Ear and Hearing* 16 s. 459–469.

Liite 1

Litterointimerkit

Katse

Puherivin yläpuolelle on merkitty puhujan katse ja alapuolella vastaanottajan katse ja muu EI-SANALLINEN TOIMINTA.

MAIJAN KATSE:	,,, ...[x _____
01 Maija:	Oli- <olitko ajatellu mennä tors-> >eiks torstaina o
MATTIN KATSE:	,,, ... _____
MATTI:	ISTUUTUU

,,,	henkilö ei katso toista henkilöä
...	katseen siirto toista henkilöä kohti
...[x	katseyhteyden saavuttaminen
_____	katse kohdistuu johonkin henkilöön
▲	(ylös- tai alaspäin osoittava kolmio) ei-sanallisen toiminnan tarkka kohta

Sävelkulku

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

.	laskeva intonaatio
;	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
,	lievästi nouseva intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden sisällä

↑	seuraava sana tai sananosa lausuttu ympäristöä korkeammalta
olitko	(alleviivaus) painotus

Päällekkäisyydet ja tauot

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(o.4)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

Puhenopeus ja äänen voimakkuus

>mikä<	(sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
Mitä+että	(plusmerkki) sanat lausuttu yhteen
<varuilta>	(ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
°Mitä että°	(astemerkit) ympäristöä vaimeampaa puhetta
JOO	(kapiteelit) äänen voimistaminen
o::n	(kaksoispisteet) äänteen venytys

Hengitys

.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain on 0.1 sekuntia
.joo	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen

Muuta

ɛniiɛ	hmyillen sanottu sana
P	(lihavointi) voimakkaasti äännetty äänne
kaikk#ee#	nariseva ääni
iha-	(tavuviiva) sana jää kesken
M'tä	(rivinylinen pilkku) vokaalin kato
(Mitä että)	sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso
(-)	sana josta ei ole saatu selvää

SUMMARY

The manifestation of impaired hearing in conversation repair sequences

This article uses the techniques of conversation analysis (CA) to explore the ways in which impaired hearing or hearing problems are expressed in everyday conversations. Of those involved in the conversation, one speaker has impaired hearing (average to pronounced) and the other is a close interlocutor. At the focus of this article are repair sequences instigated by the speaker with impaired hearing.

In previous research into conversation analysis, differentiating those problems within the conversation arising from impaired hearing from other problems that may arise (i.e. problems of understanding) has presented a significant challenge. Furthermore, there has been very little qualitative research into the impact of impaired hearing in everyday conversations. The article presents new findings by collecting repeating features of repair sequences that indicate that the speakers are engaged in resolving the problems arising from impaired hearing.

The article is based on a corpus of around nine hours of video material. The corpus includes 164 verbal repair sequences (as well as physical gestures indicating problems) instigated by the speaker with impaired hearing. The analysis approaches this data from a multi-modal perspective (language, timing, prosody, physical gestures).

The present analysis examines the ways in which the problem of impaired hearing manifests itself within a conversation and demonstrates that the entire repair sequence is collaboratively constructed by both speakers. Common features indicating hearing problems within repair sequences include timing the instigation of the repair initiative during the previous speaker's turn, misfit repair initiation, and the exaggerated termination of the repair sequence. The analysis is supported by linking these features to other repeated observations regarding the multi-modal production of the repair initiative and / or turn, monitoring, and other implicit problems that arise.

At the foundation of the findings presented in this article is a diagnosed, pronounced hearing problem, and it is likely that such research focusing on the problems of impaired hearing is not to be found in other corpuses of conversation data. However, these findings are linked to other asymmetrical conversations, including bilingual and aphasic conversations.

Miten huonokuuloisuuteen suuntautuminen näkyy keskustelun korjausjaksoissa?

Tässä artikkelissa analysoidaan keskusteluanalyttisin (KA) menetelmin kuulemisen ongelman tai pikemminkin huonokuuloisuuden ilmenemistä kotikeskusteluissa. Keskustelijoista toisella on kuulovika (keskivaikea – erittäin vaikea) ja toinen on läheinen keskustelukumppani. Tarkastelun kohteena ovat korjausjaksot, jotka huonokuuloinen aloittaa.

Kuulemisen ongelmien erottamista muista keskustelussa ilmenevistä ongelmista (esim. ymmärtämisen ongelmasta) on pidetty aikaisemmissa KA-tutkimuksissa haasteellisena. Lisäksi laadullista tutkimusta huonokuuloisuudesta arkikeskusteluissa on vähän. Artikkelit tuo uutta tietoa kokoamalla korjausjaksoissa ilmeneviä toistuvia piirteitä, jotka osoittavat keskustelijoiden suuntautuvan kuulemisen ongelman käsittelyyn.

Analyysi perustuu videoaineistoon, jota on noin yhdeksän tuntia. Aineistossa on 164 huonokuuloisten tuottamaa sanallista korjausaloitetta ja lisäksi kehollisia ongelmanosoituksia. Analyysin lähestymistapa on multimodaalinen (kieli, ajoitus, prosodia, keholliset piirteet).

Analyysi osoittaa, kuinka kuulemisen ongelma ilmaantuu keskusteluun ja kuinka koko korjausjakso rakentuu osallistujien yhteistyössä. Piirteet, jotka ilmentävät kuulemisen ongelmaa korjausjaksossa, ovat esimerkiksi korjausaloitteen ajoitus puhujan puheenvuoron päälle, ”osumaton” korjausaloite ja korjausjakson korostettu päättäminen. Analyysia tuetaan liittämällä näihin piirteisiin muita toistuvia havaintoja esimerkiksi korjausaloitteen ja korjausvuoron multimodaalisista tuottotavoista sekä monitoroinnista ja implisiittisesti esillä olevista ongelmista.

Artikkelissa esitettyjen löydösten perustana on diagnosoitu, huomattava kuulovika, eikä vastaavaa kuulemisen ongelmiin suuntautuvaa toimintaa todennäköisesti ole muunlaisissa keskusteluaineistoissa. Löydöksillä on kuitenkin yhteyksiä muihin epäsymmetrisiin keskusteluihin, esimerkiksi kakkoskielisyy- ja afasiakeskusteluihin.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@helsinki.fi